

3 • 2011

Frivillig svenska?

Utbildningsrelaterade konsekvenser

Åsa Palviainen

magma

Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser

Utgivare: Finlands svenska tankesmedja Magma
www.magma.fi

Magma-studie 3 • 2011

Tryck: Redfina Oy

Form och layout: Jaagon Ab
Omslagsbild: Sanna Kallio
Foto av Åsa Palviainen: Tiina Suominen

ISBN: 978-952-5864-17-5 (print)
ISBN: 978-952-5864-18-2 (online)

Magma-studier:
ISSN-L: 1798-4629
ISSN: 1798-4629 (print)
ISSN: 1798-4610 (online)

Innehållet fritt tillgängligt med vissa förbehåll:
Magma önskar få största möjliga spridning av de publikationer som ges ut. Därför kan våra rapporter fritt laddas ner via www.magma.fi. Det är tillåtet att kopiera, citera och återge avsnitt ur denna publikation förutsatt att källan anges samt att innehållet inte förändras eller förvrängs.

MAGMA-STUDIE 3 • 2011

Frivillig svenska?

Utbildningsrelaterade konsekvenser

Åsa Palviainen

Om författaren

Åsa Palviainen

Åsa Palviainen (tidigare Nordqvist) är docent och lektor i svenska vid Jyväskylä universitet. Hon är född och uppvuxen i Sverige och avlade filosofie doktorsexamen i lingvistik vid Göteborgs universitet 2001. Hon är sedan 2003 bosatt i Jyväskylä och har sedan dess undervisat i svenska för finskspråkiga vid universitetet. Den röda tråden i forskningen har hela tiden varit språkinlärning i tal och skrift. Under senare år har fokuset specifikt varit finskspråkigas inlärning av svenska.

Innehåll

Förord	8
Inledning	13
Syfte	14
Argument i språkdebatten	15
Nyttorelaterade argument	15
Historisk/kulturella argument	18
Argument och individuella val	19
Språklagstiftning	20
Språklagen	20
"Språkkunskapslagen"	23
Språkbestämmelser i speciallagstiftningen	24
Språklig behörighet och examina	25
Offentlig service på svenska	27
Hälso- och sjukvård	30
Polis och domstolar	32
Förverkligande av språkliga rättigheter hos polisen i en tvåspråkig kommun	35
Sammanfattning	37
Svenska i finskspråkig utbildning	39
Grundskola, yrkesskola och gymnasium	39
Högre utbildning och avläggande av språkexamina	41
Bedömning av språkfärdigheter	42
Kartläggningar av färdigheter i svenska	43
Sammanfattning	46
Språkval om svenskan vore frivillig	48
Inställning till obligatoriet	48
Val av språk?	49
Jämförelse med studentexamensreformen	52
Benägenhet att läsa frivilliga språk	54
Svenska versus ryska i östra Finland	57
Internationella erfarenheter av språkval	60
Språkstudier kräver arbete	61
Val mellan svenska och annat ämne	62
Sammanfattning	64

Effekter på utbildningssystem och rekryteringskrav	66
Kausalitetskedja vid eventuellt frivilliggörande	66
Avläggande av språkexamen inom högskolestudier	68
Språkkunskaper som behörighetsvillkor vid anställning	71
Sammanfattning	74
Effekter enligt yrkesområden	76
Högskolestudenters syn på behov av svenska i yrkeslivet	76
Expertis versus samhällsbehov	78
Vårdyrken	80
Polisrekrytering	84
Sammanfattning	85
Slutsatser	87
"Finland är ett tvåspråkigt land"	87
Sannolika konsekvenser vid ett frivilliggörande av svenskan	88
Att beakta vid diskussioner om den obligatoriska svenskans framtid	91
Slutord	94
Valinnainen ruotsi? Koulutuksellisia seurauksia	95
Johdanto	95
Kielilaki teoriassa ja käytännössä	97
Ruotsinkielen taito suomenkielisessä koulutuksessa	98
Valinnaiset vs. pakolliset kielet	99
Kielivalinta?	99
Pätevyys ehdot ja kielitaitovaatimukset	101
Yhteenvedo seurauksista	103
Lopuksi	105
Källor	106
Noter och referenser	110

Förord

Den obligatoriska skolsvenskan gav upphov till det största antalet kritiska kommentarer i den hetsiga finska mediedebatten i föl, konstaterade PD Pasi Saukkonen i Magmas utredning *”Varför irriterar finlandssvenskarna”* (Magma-studie 1-2011). Egentligen har konstellationerna inte förändrats särskilt mycket under årens lopp. Undervisningsrådet Erik Geber beskrev i sin historiska analys *”Den obligatoriska svenskan i Finland”* (Magma-pm 1-2010) hur svenskans ställning debatterats otaliga gånger sedan 1960-talet, vilket resulterat i flera kritiska omröstningar i riksdagen. De politiska konstellationerna har varierat genom åren, men många av argumenten är återkommande.

I årtionden har parterna i språkdebatten alltså slungat likalydande argument mot varandra men de står lika långt ifrån varandra som förut. Det är således skäl att tränga djupare in i problematiken kring skolsvenskan, särskilt som den tillspetsade samhällsdiskussionen verkar utgå från förenklade argument gällande en förenklad valsituation. Det finns de som vill bevara obligatoriet till varje pris, andra som absolut vill avskaffa det. Valet i debatten verkar stå mellan ja och nej, behåll eller avskaffa. Det här är en kraftigt förenklad utgångspunkt; riskfylld för alla parter.

Frågan om den obligatoriska svenskan är komplicerad, inte minst genom att det saknas ett juridiskt samband mellan obligatoriet i skolan och grundlagens garanti för rätten att leva och verka på svenska. Grundlagen säger ingenting om hur språkundervisningen ska gestaltas. Lagstiftningen ger inte heller besked om hur de språkliga rättigheterna ska tryggas i en situation då de *faktiska* språkkunskaperna i samhället försämras. Lagen stipulerar när en individ har rätt till service på sitt modersmål, men den definierar

inte kvaliteten på denna service. Slutresultatet blir därför inte *samma på svenska* utan ofta *sekunda på svenska*.

Tvåspråkigheten i Finland har många dimensioner. Vissa av dem berör individens rätt till service, andra tangerar individens identitet och nationens historia. Men vilken dimension man än väljer att diskutera kvarstår faktum: Ett tvåspråkigt Finland existerar endast om tillräckligt många medborgare behärskar både finska och svenska tillräckligt bra. Och det här ställer i sin tur krav på undervisningen.

Föreliggande studie är en konsekvensanalys. Tankesmedjan Magma valde i fjol att starta ett projekt som kartlägger konsekvenserna av ett eventuellt avskaffande av den obligatoriska svenskan i finska skolor. På grund av förslag från hög politisk nivå om att ställa svenska och ryska mot varandra i östra Finland och krav på att slopa obligatoriet helt och hållet ville vi granska följderna. Vi ville kartlägga vilken kompetens dagens obligatoriska undervisning ger och framför allt studera effekterna i samhället av ett eventuellt frivilliggörande. Eftersom Magmas utredningar ska vara relativt kortfattade måste vissa avgränsningar göras, och efter moget övervägande sattes fokus på ”utbildningsrelaterade konsekvenser”. Eftersom liknande analyser inte har gjorts förut kan man se detta projekt som en inledning. Mycket återstår att analysera innan bilden är komplett.

De senaste årens hetsiga debatt visar att frågan är känslig och det var därför inte helt lätt att hitta en opartisk utredare. Vi beslöt att ge uppdraget åt docent Åsa Palviainen, inte bara på grund av hennes kompetens, utan också för att hon kunde kombinera kompetensen med en intressant bakgrund. Hon är född och uppvuxen i Sverige, numera yrkesverksam i Finland (vid Jyväskylä universitet) och gift med en finskspråkig finländare. Palviainen hade därmed förutsättningar att betrakta problematiken ur olika perspek-

tiv. För att garantera en så mångsidig behandling av ämnet som möjligt utsågs en relativt stor styrgrupp. Den bestod av följande personer (förutom Magmas egen personal): Tiinaliisa Granholm, (projektkoordinator, Svenska Nu), Sisko Harkoma (ordförande för Svensklärarna i Finland), Kjell Herberts (forskare vid institutet för samhällsforskning, Åbo Akademi), Paula Rossi (professor i nordisk filologi, Uleåborgs universitet) och Paulina Tallroth (regeringsråd, justitieministeriet). Styrgruppen bidrog med goda idéer och skarpa kommentarer som vi på Magma är mycket tacksamma för. Som alltid vid Magma-studier är det dock utredaren, studiens författare, som i sista hand ansvarar för innehållet.

Åsa Palviainen visar hur riskabelt det är att betrakta frågan om ett eventuellt frivilliggörande av svenskan som ett enkelt ja/nej-beslut. Ett avskaffande av obligatoriet skulle inverka på Finlands identitet som tvåspråkig nation. Beslutet skulle få konsekvenser för rekryteringspolitiken i Finland, universitetens verksamhet, språkraven inom den offentliga sektorn och tillgången på kompetent personal på olika områden. På individnivå skulle beslutet påverka skolelevernas framtid i yrkeslivet. Men utredningen bekräftar också något som konstaterats förut: Den obligatoriska undervisningen i dess nuvarande form leder till svaga kunskaper i svenska hos många elever. Därmed är status quo inget gott alternativ. Reformen behövs för att göra undervisningen mer lockande och effektiv. Detta kan förutsätta både tidigarelagd undervisning och ett mer medryckande innehåll.

Den här Magma-studien tar inte ställning för eller emot obligatoriet, men den visar hur många faktorer som måste beaktas och utredas vidare innan ett beslut kan tas som i grunden förändrar svenskans ställning i skolan. Det är också uppenbart att konsekvensanalyser av detta slag ligger i båda språkgruppernas intresse. Konsekvenserna av ett eventuellt avskaffande av obligatoriet skul-

le få betydande följder också för den finskspråkiga befolkningen.
Dessa bör diskuteras på finskt håll.

Helsingfors i april 2011

Björn Sundell

Utredningsansvarig

Tankesmedjan Magma

Inledning

Finlands nationalspråk är finska och svenska. Ett nationalspråk ska vara ett *komplett samhällsbärande språk*. Detta innebär att det kan användas inom alla delar av ett samhälle: som förvaltningspråk, inom rättsväsendet, i det politiska systemet, inom hela undervisningsväsendet, i medierna, i religiösa sammanhang, i kulturlivet, inom olika medborgarorganisationer och folkrörelser samt i föreningslivet.¹ Användningen av landets två nationalspråk inom den offentliga sektorn regleras av språklagen. Språklagen innehåller inga skyddsbestämmelser för någotdera språket, utan bestämmer när en myndighet är skyldig att ge service och information på finska eller svenska. Lagen är alltså neutral vad gäller de två språken i relation till varandra.

För att de språkliga rättigheterna ska kunna garanteras, krävs att det finns adekvata och tillräckliga språkkunskaper hos dem som ska fatta och utfärda beslut, samt ge service och information. När grundskolereformen genomfördes 1968, och det blev obligatoriskt för alla elever i finskspråkiga skolor att läsa svenska och för alla svenskspråkiga elever att läsa finska, var en av tankarna bakom reformen just att alla skulle få en god språklig grund att stå på inför tjänstgöring i och för samhället. Allt sedan reformen genomfördes har obligatoriet diskuterats och debatterats, ibland mer och ibland mindre intensivt.

Om en systemförändring skulle genomföras så att svenska i finskspråkiga (och finska i svenskspråkiga) grundskolor blev ett frivilligt ämne skulle det få konsekvenser på många plan. Det är därför viktigt att analysera och noga överväga konsekvenserna i samband med diskussionen om den obligatoriska svenskans framtid.

Syfte

Det övergripande syftet med utredningen är att göra en analys av de utbildningsrelaterade konsekvenserna vid ett eventuellt avskaffande av den obligatoriska svenskan. I utredningen tas inte ställning för eller emot om svenskan fortsatt bör vara obligatorisk. Utredningen pekar istället på faktorer som måste beaktas när den obligatoriska svenskans framtid diskuteras.

Följande frågor tangeras, utifrån scenariot att svenskan i finskspråkiga grundskolor avskaffas:

- Vad händer med medborgarens rättighet att kunna leva och verka på svenska i Finland?
- Hur påverkas den enskilde finskspråkige individens rättigheter och möjligheter?
- Hur påverkas rekryteringspolitiken?
- Påverkas kraven på kunskaper i svenska i arbetslivet?
- Skapar detta ett tryck att avskaffa de lagstadgade kraven på kunskaper i svenska inom offentlig förvaltning?
- Kan myndigheterna åtgärda de luckor som uppstår i kunskaperna i svenska för att säkra tillgången till svenskspråkig arbetskraft?
- Var uppstår smärtpunkterna i samhället som kräver särskild uppmärksamhet?

Även om finska är ett obligatoriskt ämne i svenskspråkiga skolor och sannolikt också skulle omfattas av ett eventuellt frivilliggörande, avgränsas utredningen av praktiska skäl till att fokusera på *svenskan som obligatoriskt ämne i finska skolor* samt hur *språkliga rättigheter för svenskspråkiga förverkligas, framför allt inom det offentliga*.

Argument i språkdebatten

I debatten kring svenskans vara eller icke vara som obligatoriskt ämne i skolan, förekommer olika typer av argument. Dessa kan grovt delas in i *nyttorelaterade* respektive *historisk/kulturella argument*.² I en situation där svenskan skulle vara ett valfritt språk i skolan, kan sådana argument vara viktiga för hur en viss elev väljer. Debatten har i hög grad kommit att handla just om *individens rätt till val* (dvs. elevens rätt att välja andra språk än svenska) versus *det omgivande samhällets behov*. Det omgivande samhället kan å sin sida bestå av t.ex. efterfrågan från företagsvärlden eller behov som det offentliga samhället har av språkkunskaper hos sina medborgare. Det handlar också om vem som ska avgöra vilka språk som ska studeras: eleven själv, den lokala kommunen, näringslivet, det offentliga?

Nyttorelaterade argument

I Finland talas det ofta om att man vid språkinläring måste känna att man har en konkret *nytta* av språket, för att man ska känna motivation att lära sig det. Ofta utgår man då från *vilken nytta en viss individ upplever att han kan ha av språket*.

Ur individens synpunkt är nyttoaspekten givetvis rationell. Om eleven bor i en landsända där han/hon aldrig hört svenska på gatorna är det rationaliserande att hävda att han/hon inte behöver svenska där. De flesta elever får säkert genom svenskundervisningen i skolan däremot veta att de kan komma att söka jobb där svenskkunskaper krävs, såväl i tvåspråkiga som enspråkiga delar av landet. ”I Finland behöver man svenska” är således ett vanligt,

**”I Finland behöver
man svenska” är ett
rationellt argument.
Å andra sidan kan även
”Man behöver inte svenska
i Finland” vara rationellt.**

och även rationellt argument. Å andra sidan kan även ”Man behöver inte svenska i Finland” vara rationellt. Om man debatterar med dessa två argument finns ett korn av sanning i båda. Där den förra debattören mycket riktigt menar att formell behörighet i svenska kan krävas och man i många sammanhang kan behöva använda svenska i Finland, kan den senare debattören peka på att man i vissa landsändar inte använder svenska, att man har ett arbete där svenska inte behövs eller krävs, eller att man för all del kan tala engelska om det skulle knipa.

När organisationen Finlands näringsliv våren 2010 gick ut och meddelade att arbetsgivarna inom deras områden efterfrågar fler som kan t.ex. ryska, resulterade det i ett förslag från dem att svenskan borde vara frivillig och att man borde öka valmöjligheterna i skolan.³ Näringslivet har i första hand ekonomisk tillväxt på sin agenda och önskar att (språk)utbudet motsvarar den (språk) efterfrågan som finns inom detta område. Budskapet till kommande generation arbetstagare är klart: ”Läs ryska (eller andra marknadsmässiga språk), och du får jobb inom näringslivssektorn”. Den upplevda nyttan för eleven blir tydlig. Att det var fler arbetsgivare i undersökningen som efterfrågade kunskaper i svenska än i ryska har visserligen hamnat i skymundan. Samhället, det offentliga, har också en efterfrågan på och behov av språkkunskaper, inte minst svenska. Det kan dock vara svårt att konkurrera med näringslivets färg- och penningstarka budskap.

Ett vanligt nyttoargument är också att svenska är vägen till Norden och nordisk kultur. I en opinionsundersökning utförd 2008 instämde 93 % helt eller delvis med att det är viktigt att höra till Norden och ha en nordisk identitet.⁴ Svenska kan underlätta vid olika former av nordiskt samarbete. Det finns också många sverigefinska företag och det händer att svenska (eller skandinaviska) blir det sociala språket trots att koncernspråket är engelska.⁵ Dock instämde bara 27 % i ovanstående opinionsundersökning helt eller

delvis i att man borde prata svenska istället för engelska med andra nordbor. Omvända förhållanden råder alltså ofta, så att man använder engelska som *lingua franca* i kontakten med svenskar och andra nordbor. Sverigesvenskar själva väljer rentav att byta till engelska när de märker att den de talar med är finskspråkig. Man använder då ett gemensamt språk som inte är någondera partens modersmål.⁶

En aspekt som ofta tas upp är populationsstorlekar och antal modersmålstalare i relation till språkliga rättigheter. Att den finlandssvenska populationen år 2009 uppgick till 5,4 % medan andelen finskspråkiga var 90,7 %, tas ibland upp och man använder argument som ”varför ska drygt nittio procent av befolkningen serva fem och en halv procent?”. Det är en rationellt ställd fråga även om man kan ifrågasätta hur den uttrycks. Det handlar inte om att ”stå till tjänst” för någon annan, utan det handlar om alla finskspråkiga och svenskspråkiga medborgares lika värde inför lagen. Detta inkluderar att svenskspråkiga och finskspråkiga har *lika stor rätt* att lära sig det andra inhemska språket. Det är för all del också så att många svenskspråkiga ”servar” finskspråkiga.

Historisk/kulturella argument

I debatten förekommer även argument som inte är av riktigt samma ”konkreta” nyttokaraktär som de ovan nämnda. Hit hör nyttan av att lära sig svenska eftersom Finland har en lång historia samman med Sverige, att svenska språket är en del av Finlands kulturarv och att man genom språket lär känna den finlandssvenska (och sverigesvenska/nordiska) kulturen.

I debatter är det inte sällan svenskspråkiga själva som lyfter fram kulturhistoriska argument. Sådana argument blir då starkt knutna till den egna identiteten och det historisk/kulturella berättigandet. Om argumenten ifrågasätts, t.ex. med rationaliserande

nyttoargument som ovan, kan man uppleva att ens identitet samtidigt ifrågasätts. Detta orsakar känslor. Det kan också vara svårt att bemöta rationaliserande ”nyttoargument” (som de ovan nämnda) med argument som handlar om att känna ett språks inre värde och som en nyckel till kulturhistoria. Man går då om varandra och kommer inte fram till någon konsensus.

I läroplansgrunderna för grundskolan finns det klart uttryckt att svenskan är ett färdighets- och *kulturämne* som bl.a. ska fostra eleven till att värdesätta tvåspråkigheten i Finland och det nordiska levnadssättet.⁷ Man får genom den obligatoriska undervisningen lära känna svenskspråkigas traditioner och vanor, lär sig realia om Svenskfinland och Norden vilket inkluderar historia, kultur och geografi. Ur elevens eget perspektiv kan kulturfostran ändå vara ett luddigare mål och en oklarare motivationsfaktor än att man t.ex. upplever att man har konkret nytta av färdigheter i ett visst språk i kommande arbetsliv. Samtidigt innebär medvetenhet om kultur, traditioner och vanor att man lättare kan få kontakt med svenskspråkiga. Dessa kunskaper, tillsammans med språkfärdigheter, har man konkret nytta av i såväl arbetsliv som på fritiden.

Argument och individuella val

Ju fler frivilliga val som ska göras, desto större ansvar lägger man på en individ att välja väg. Argument som ovan kan komma att inverka på sådana val. Dessutom, om svenskan skulle bli ett frivilligt språk i skolan, kan det hända att ett individuellt val gjort av en tolvåring inför den sjunde årskursen kan komma att spela en avgörande roll för dennes/dennas fortsatta studier och yrkesval, liksom för samhällsbygget i stort. Det är i dessa perspektiv tanken om ett avskaffande av den obligatoriska svenskan kan bli såväl kittlande som skrämmande, beroende på vilken utgångspunkt man har.

Språklagstiftning

”Finlands nationalspråk är finska och svenska. Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällseliga behov enligt lika grunder. [---].” (Grundlagen 17 §)

Finlands grundlag anger ramarna för lagstiftningen om språkliga rättigheter. Grundlagen preciseras sedan genom en rad andra lagar och förordningar. Några av dessa redogörs för här nedan.⁸

Språklagen

Den viktigaste författningen vad gäller finska och svenska är *språklagen* (Språklag 423/2003). Språklagen gäller både finska och svenska på lika villkor och ger alltså inte specialrättigheter åt någondera språkgruppen. Syftet med språklagen är att trygga rätten för var individ att använda sitt språk (svenska eller finska) hos domstolar och andra myndigheter. En individ ska inte behöva kräva sina språkliga rättigheter i kontakt med myndigheter utan myndigheterna är skyldiga att på eget initiativ förverkliga dem. Det spelar heller ingen roll om en individ är mer eller mindre funktionellt tvåspråkig, utan den enskilde ska få service på det språk denne själv önskar.

Språklagen innebär inte att man har rätt till service på sitt eget språk i alla sammanhang och överallt i Finland. Enligt 3 § i språklagen tillämpas den i *domstolar och andra statliga myndigheter, hos kommunala myndigheter, självständiga offentlighetsrättsliga inrättningar, riksdagens ämbetsverk och republikens presidents kansli*. Exempel på en statlig myndighet är Skatteförvaltningen medan

**Språklagen gäller både
finska och svenska på
lika villkor och ger inte
specialrättigheter åt
någondera språkgruppen.**

Folkpensionsanstalten är en självständig offentligrättslig inrättning. Även tidigare statliga myndigheter som statens järnvägar och posten som numera omformats till statliga bolag, lyder under språklagen. Däremot har inte privata aktörer, som banker, försäkringsbolag, privat läkarservice eller kvarterets matbutik några språkliga skyldigheter. Att följa principerna och ha fullgod service på såväl finska som svenska kan innebära klara konkurrensfördelar på marknaden, men det är alltså inget lagstadgat krav. Om en statlig myndighet köper in tjänster från ett privat företag är det heller inte företaget i sig som är skyldigt att uppfylla språklagens krav, utan det är myndigheten som köper verksamheten som ska säkerställa att lagen efterlevs.

Det är väsentligt för tillämpandet av språklagen huruvida en kommun är tvåspråkig, enspråkigt finsk eller enspråkigt svensk. I en *tvåspråkig kommun* har den enskilde i sina kontakter med såväl statliga som kommunala myndigheter full rätt att använda sitt språk. I *enspråkiga kommuner* har varje individ i kontakten med *statliga myndigheter* (t.ex. Skatteförvaltningen) rätt att använda finska eller svenska. Statliga myndigheter vars ämbetsdistrikt utgörs av enbart enspråkiga kommuner med samma språk, är enspråkiga, varför det där inte finns några krav på att alla tjänstemän ska kunna ge service på båda språken. Vid behov kan då istället t.ex. tolk anlitas. *Kommunala myndigheter* (t.ex. kommunal sjukvård, renhållning eller bibliotek) i enspråkiga kommuner har däremot inte skyldighet att ge service på något annat språk än majoritetens.

För den svenskspråkiga i det finskspråkiga Rovaniemi betyder språklagen alltså att han/hon ska kunna gå till den lokala skattebyrån och tala svenska (även om det skulle innebära att han/hon erbjuds tolkhjälp) medan han/hon inte kan begära att tjänstemannen på renhållningsverket eller tandläkaren ger någon service på svenska. I det tvåspråkiga Raseborg ska han/hon däremot både kunna sköta ärendet på skattebyrån, ringa renhållningsverket och

få hjälp hos den kommunala tandläkaren på det språk han/hon önskar, vare sig det är finska eller svenska.

Oberoende var man bor har man ändå alltid rätt till att bli hörd på och att använda sitt eget språk i ärenden som väcks av en myndighet och som gäller grundläggande rättigheter för den enskilde (t.ex. vissa i rättsliga ärenden såsom frihetsberövande). Om t.ex. en svenskspråkig råkar ut för en bilolycka i det finskspråkiga Jyväskylä – eller en finskspråkig i det svenskspråkiga Närpes – ska han/hon kunna använda sitt modersmål i kontakten med polisen. Vid behov kan tolk anlitas.

"Språkkunskapslagen"

För att syftet med språklagen ska uppfyllas krävs att man har personal som har rätt sorts språkkunskap. För detta är *lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda* (424/2003, populärt kallad "språkkunskapslagen") mycket viktig. Personer som sköter offentliga uppgifter ska ha sådana språkkunskaper (i svenska, finska eller andra språk) som behövs för den tjänst eller det uppdrag man har. Språkkunskapslagen handlar således inte bara om finska och svenska. En vanlig – och också felaktig – föreställning är att alla tjänstemän ska ha samma språkbehörighet och lika goda språkkunskaper. Lagen ställer i själva verket inte krav på att alla anställda ska behärska finska och svenska utan att *språkkunskaper finns där de behövs*. Detta kan i praktiken betyda att man tillgodoser språkliga rättigheter genom vidarehänvisning till språkkunniga, översättning av dokument eller tolkning. Språkkunskapslagen gäller i första hand statliga myndigheter, men även kommunerna – vare sig de är en- eller tvåspråkiga – måste se till att deras anställda har tillräckliga språkkunskaper för att uppfylla de krav som språklagen ställer.

Den kommunala självbestämmanderätten vad gäller behörighetsvillkor, inklusive språkrav, för offentligt anställda är dock stark. I tvåspråkiga kommuner kan den kommunala arbetsgivaren själv bestämma vilka språkrav som ska gälla vid en viss anställning samt om och hur eventuella språkkunskaper testas. Så länge kommunen ser till att individens rättigheter att använda sitt modersmål möjliggörs på ett eller annat sätt bryter man inte mot språklagen, även om den som anställs inte kan betjäna på både svenska och finska. Man ska också försäkra att servicen ska vara lika god och jämlik på båda språken. I en enspråkigt finsk (eller enspråkigt svensk) kommun kan arbetsgivaren välja att beakta att den som anställs har språkkunskaper i svenska (eller finska), men det är ingen skyldighet.

Språkbestämmelser i speciallagstiftningen

I speciallagstiftningen bestäms närmare om språkliga rättigheter och skyldigheter, t.ex. vad gäller förvaltning, rättskipning och hälsovård.

I lagen om patientens ställning och rättigheter (1992/785, ofta refererad till som "patientlagen") bestäms att "[p]atientens modersmål och individuella behov samt den kultur som han företräder ... i mån av möjlighet [skall] beaktas i vården och bemötandet" (3 §). Denna lag gör alltså inte skillnad på olika språk utan strävan finns att bistå även modersmålstalare av andra språk. Skyldigheten att erbjuda vård på svenska eller finska följer i enlighet med vilken språklig status den vårdgivande kommunen har. Medan en svenskspråkig i Helsingfors enligt lagen har absolut rätt att få vård på svenska – vare sig det handlar om tidsbeställning vid hälsovårdscentral, vid läkarbesök eller boende på servicehem – kan sjukvården i Kuopio i den mån det är möjligt bistå den svenskspråkiga patienten, men man har ingen skyldighet att göra så.

I såväl hälso- som socialvårdslagstiftningen finns bestämmelser om att tvåspråkiga kommuner ska tillhandahålla hälsovårdstjänster på kommunens båda språk.⁹ Vidare bestäms i lag att "[e]n yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården ska ha sådana tillräckliga språkkunskaper som förutsätts i de uppgifter han eller hon sköter".¹⁰ Med en yrkesutbildad person avses alla kategorier inom vården (läkare, sjukskötare, närvårdare, psykologer etc.). För högre tjänster inom vårdförvaltningen som kräver högskoleexamen är språkexamen för statsförvaltningen nödvändig (se nedan), men i övrigt bestämmer kommunen själv vilka språkkunskaper som behövs. Man kan t.ex. bestämma att kunskaper i svenska inte alls är nödvändiga eller för den delen att man ska ha mycket goda kunskaper i svenska.

Språklig behörighet och examina

I språkkunskapslagen (424/2003) bestäms att om högskoleexamen enligt lag och förordning är *behörighetsvillkor* för en statlig anställning, *krävs vid tvåspråkiga myndigheter att man har utmärkta muntliga och skriftliga kunskaper i befolkningsmajoritetens språk inom myndighetens ämbetsdistrikt samt nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i det andra språket* (6 § 1 mom.). Vid enspråkiga myndigheter krävs endast att man har nöjaktig förmåga att *förstå* det andra språket.

För alla som avlägger yrkeshögskole- och universitetsexamina ingår som *examenskrav* att man visar att man har de kunskaper i det andra språket (dvs. svenska för dem som gått i finskspråkig skola och finska för dem som fått sin skolutbildning på svenska) som krävs för en tjänst med högskoleexamen som behörighetsvillkor vid en tvåspråkig myndighet. I förordningen om universitetsexamina (794/2004) bestäms dessutom att studerande för högre eller lägre högskoleexamen ska visa sådana språkkunskaper *som*

är nödvändiga med tanke på det egna området (6 §). Kurserna som arrangeras vid högskolorna – och som leder fram till den s.k. *språkexamen för statsförvaltningen* – är därför inriktade på studerandenas specialområden. De språkkunskaper som krävs i högskoleexamen gäller alltid muntlig och skriftlig förmåga varför det är dessa som fokuseras på och som testas i avläggandet av språkexamen för statsförvaltningen.

I högskoleexamensbetyget står om studenten har visat sig ha nöjaktig eller god förmåga i tal respektive skrift i svenska. Detta motsvarar i stort sett det som i den äldre terminologin kallades att man avlagt ”lilla svenska språkprovet” eller ”tjänstemannasvenskan”.¹¹ Samma principer gäller för en studerande som fått sin skolutbildning på svenska och avlägger språkexamen för statsförvaltningen på finska. För vissa statliga tjänster är ett behörighetsvillor att man kan visa *utmärkta muntliga och skriftliga kunskaper* i det andra språket. Språkexamen som visar på att man har utmärkta kunskaper (tidigare kallat ”stora språkprovet”) kan inte avläggas inom ramen för högskolestudierna utan avläggs separat.

Alla högskolestuderanden får alltså idag undervisning i svenska (och finska) och en förberedelse inför yrkeslivet, även om det är en relativt liten grupp som behöver själva språkexamen för att söka tjänst.¹²

Offentlig service på svenska

Hur fungerar då språklagens syften i praktiken idag? I Språkbarometern 2008¹³ fokuserade man på de lokala språkliga minoriteterna i de 43 tvåspråkiga kommunerna. Totalt 2 667 svenskspråkiga och 1 952 finskspråkiga individer svarade på en enkät om sina erfarenheter av offentlig service. Resultaten visade att 39 % av de svenskspråkiga i minoritetssituation angav att de oftast eller alltid får service på svenska i kontakten med kommunala myndigheter. Motsvarande siffra för finskspråkiga var 84 %. De lokala variationerna var dock stora och korrelerade med minoritetens andel. Om andelen svenskspråkiga var över 25 % angav en klar majoritet att service i regel ges på det egna språket. Mest nöjda var de svenskspråkiga med servicen i kommunens telefonväxel och på kommunens webbplats medan man var minst nöjd med språkservicen vid tekniska frågor och avfallshantering. I samtliga fall gav svenskspråkiga lägre vitsord än finskspråkiga.

Vitsorden för Skatteförvaltningen (statlig myndighet) och Folkpensionsanstalten (självständig offentlighetsrättslig inrättning) var också lägre för svenskspråkiga än för finskspråkiga. Erfarenheterna visar sig dock vara individuella och blandade. Där en säger om den lokala skattebyrån att den "... *har överraskat mej med sin flytande svenska!*" meddelar en annan: "*Ringde till skattebyrån och bad om att få tala om mina skatteärenden, på svenska. Fick till svar: 'Mitä helvettiä, kaikkea ne pyytää!'*".¹⁴

Noterbart i Språkbarometern är att kommunens ledande tjänstemän fick låga vitsord. Just denna yrkeskategori är en sådan för vilken högskoleexamen och därigenom *Språkexamen för statsförvaltningen* i allmänhet krävs. Statsrådet har vid två tillfällen, 2006

**Ringde till skattebyrån
och bad om att få tala om
mina skatteärenden, på
svenska. Fick till svar:
”Mitä helvettiä, kaikkea
ne pyytää!”.**

Enkätsvar ur Herberts 2009

och 2009, följt upp hur de språkliga rättigheterna förverkligas hos statliga myndigheter och tvåspråkiga kommuner.¹⁵ Språkkunskaper vid anställning där högskoleexamen är behörighetsgivande ska kontrolleras enligt lag men av Statsrådets berättelse från 2009 framgår att denna kontroll i praktiken ofta sker enbart genom uppvisande av språkintyg (såsom språkexamen för statsförvaltningen). Vissa tvåspråkiga kommuner intervjuar även på de språk som krävs för tjänsten medan språktest är ovanliga.¹⁶ En person i chefsställning konstaterar: *"I praktiken är det bara officiella språkintyg som gäller då formell behörighet finns för en tjänst, inte nödvändigtvis den verkliga kontrollerade språkkunskapen. Officiella krav och faktiska krav är i svår obalans. Systemet bygger på en inofficiellt godkänd rutin att se mellan fingrarna."*¹⁷

Enligt språklagen måste inte alla statligt eller kommunalt anställda ha kunskaper i svenska så länge myndigheten ändå kan försäkra att individen får den service den har rätt till. Av Statsrådets berättelse från 2009 framgår att några ministerier har arrangerat s.k. servicekedjor så att någon med språkkunskaper kan ta över t.ex. ett telefonsamtal då en tjänstemans kunskaper inte räcker till. Denna flexibilitet är en fullt legitim lösning. Anmärkningsvärt är ändå att den språkkunniga personen kan vara en översättare, en sekreterare, en informatör eller en praktikant, som inte besitter den expertkunskap som det aktuella ärendet skulle kräva.¹⁸ På detta vis blir det svårt att uppfylla språklagens syfte om likvärdig service på båda språken. Även översättning av dokument används flitigt inom myndigheters interna och externa kommunikation. Även om mer översätts nu än tidigare innebär knappa resurser och tidsbrist ändå ibland att information bara översätts till vissa delar, blir försenad eller helt uteblir. Det händer enligt Statsrådets berättelse 2009 också att en myndighet skickar ut texter på remiss enbart på finska därför att "det lönar sig inte att översätta texten innan den slutliga finska texten är färdig".¹⁹ Detta innebär att svenskspråkiga inte har

likvärdig möjlighet att ta ställning till remissinnehållet och påverka slutprodukten.

En annan notering som görs i Statsrådets berättelse är att det oftast finns en förväntan att kunden byter till tjänstemannens språk.²⁰ Som konstateras nedan praktiseras detta också t.ex. inom polisen. Förhållandet borde vara det motsatta, att tjänstemannen byter till kundens språk på eget initiativ.

Hälso- och sjukvård

Det finns gott om vittnesmål från patienter och klienter om hur de bemötts i vården. I Folktingets skrift *Pohje - vad är det?* återges flera exempel på autentiska upplevelser där man känt sig utlämnad p.g.a. språkliga hinder och att man inte fått den service man hade behövt.²¹ Även i Språkbarometern tog många chansen att uttrycka sina erfarenheter av vården, såväl positiva som negativa. Hälso- och sjukvården är kanske den aspekt av språkliga rättigheter som angår och engagerar den enskilde individen mest. Detta beror givetvis på att hälsovården berör alla, man är i en utsatt position och vikten av trygghet är stor. Detta gäller inte bara äldre människor och barn, utan alla individer. Även många av de mest genuint tvåspråkiga individerna önskar i kontakt med vården helst använda sitt modersmål.

I Språkbarometern gav svenskspråkiga i minoritetsställning klart lägre vitsord än finskspråkiga i minoritetsställning för språklig service vid kommunal hälsovård (hälsovårdscentral, läkare, tandläkare), för språklig service vid närmaste sjukhus, äldreomsorg samt annan social service (t.ex. mödrarådgivning). Det fanns klara regionala skillnader så att respondenterna i Vasa t.ex. var mer positiva än de i Åbo. I huvudstadsregionen gav den svenskspråkiga minoriteten speciellt låga vitsord för hemhjälp och hemservice.

Stakes sände år 2007 ut en enkät till Finlands alla tvåspråkiga kommuner för att utreda hur de språkliga rättigheterna förverkligades inom i synnerhet barnskydd, äldreomsorg och mentalvårdstjänster.²² Även i denna undersökning, där kommunerna själva, dvs. serviceproducenterna, gav sin syn på hur språkrättigheterna förverkligas, framkom regionala skillnader. Enligt kommunerna själva klarar de med svenskspråkig majoritet väl att ge service på båda språken då många anställda är funktionellt tvåspråkiga. Även de små kommunerna med finskspråkig majoritet i Österbotten hade i allmänhet genomtänkta och välfungerande arbetssätt. I stora urbana kommuner i södra Finland, där den svenskspråkiga befolkningens procentuella andel visserligen är liten men det faktiska antalet svenskspråkiga är stort, fanns däremot klara problem.

Problem som togs upp var att det är svårt att rekrytera ny vårdpersonal generellt – och då språkkunnig personal i synnerhet – och att omsättningen på personal är stor. Utredaren konstaterar att behovet av personal som kan fungera på både finska och svenska kommer att vara särskilt stort i framtiden i takt med att befolkningen åldras. När man blir äldre kan kunskaper i andra språk än ens modersmål försvagas eller försvinna. Individer som tidigare varit fullt tvåspråkiga kan på ålderns höst bli enspråkiga, t.ex. vid demens. Då blir vård på modersmålet extra viktig.

Även om social- och hälsovårdsmyndigheterna i en tvåspråkig kommun ska försäkra att patienten får likvärdig vård på svenska och finska, är det långt ifrån alla kommunala myndigheter som har fastställda bestämmelser beträffande språkkunskaper vid anställning av personal. Man kan således kräva språkintyg vid anställning, men kontrollerar inte språkkunskaperna närmare.²³ Ibland vägs expertkunskaper och språkkunskaper mot varandra. Inom vården är det viktigt att ge adekvat vård och det kan då hända att man ger dispens från språkkrav.²⁴ I en artikel i Hufvudstadsbladet om äldreomsorg på svenska framkommer att det kan vara svårt att rekrytera

svenskspråkig behörig personal. En social handledare som intervjuas konstaterar att ”[d]et viktigaste är att de anställda är utbildade och behöriga för jobbet. Språkkunskaperna kan inte vara det avgörande kriteriet. Det är bättre med en behörig vårdare som har knappa kunskaper i svenska än en utbildad med svenska som modersmål”.²⁵ Med andra ord anses det viktigare att man har utbildning inom området än att man talar ett visst språk.

Polis och domstolar

Att de språkliga rättigheterna fungerar vid kontakt med nödcentral, räddningsverk och polis – samtliga exempel på statliga myndigheter som lyder under språklagen – kan bokstavligen vara livsavgörande. I språklagstiftningen har man också särskilt beaktat språkliga behörighetsvillkor för statliga tjänster som är särskilt betydande för individens rättssäkerhet.²⁶ Detta gäller exempelvis inom polismyndigheterna och domstolar. I Språkbarometern gavs låga vitsord för den språkliga service man mött i kontakten med i synnerhet ”närmaste polisinställning”. Endast en tredjedel av den svenska minoriteten i tvåspråkiga kommuner angav att de fått närpolisens tjänster på sitt eget språk.

Behörighetsvillkoren för poliser ingår i förordningen om polisens förvaltning och för tjänst som polisman vid tvåspråkig myndighet krävs att man har minst nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i minoritetsbefolkningens språk.²⁷ För tjänst i enspråkiga kommuner ska man ha nöjaktiga kunskaper i läs- och hörförståelse. Poliserna utbildas vid den riksomfattande Polisyrkeshögskolan i Tammerfors. Trots att utbildningen är förlagd till yrkeshögskolan och antagningsvillkor är tidigare examen från yrkeshögskolan eller gymnasium, jämföras polisens grundexamen med examina på andra stadiet.

**Är det bättre med en behörig
vårdare som har knappa
kunskaper i svenska
än en utbildad med
svenska som modersmål?**

Det är obligatoriskt att avlägga ett språkprov inom ramen för utbildningen. Justitieministeriet genomförde 2008 en undersökning bland polisstudenter som avlagt svensk kursen på yrkeshögskolan och dessa studenter ansåg att språkundervisningen varit tillräcklig med tanke på arbetsuppgifterna och de tyckte att kunskaperna förbättrats under kursen.²⁸ Samtidigt upplevde nio av tio att de hade medelmåttiga eller dåliga kunskaper i svenska. Bristerna fanns främst i det skriftliga samt vid mer krävande uppgifter som att hålla förhör på svenska.

Vid rättegång är det viktigt att de språkliga rättigheterna förverkligas eftersom det där fattas beslut om individers rättigheter och skyldigheter. En part får inte ställas i fördelaktig ställning i förhållande till motparten.²⁹ För vissa tjänster vid domstol är *utmärkta* kunskaper i svenska ett behörighetsvillkor. Vid en rundfrågning utförd av Justitieministeriet 2008 gällande åklagares språkkunskaper i åklagarämbetena i Helsingfors, Västra Nyland, Östra Nyland, Egentliga Finland och Österbotten, svarade närmare hälften av åklagarna att deras kunskaper i svenska var svaga eller nöjaktiga, en knapp tredjedel att de var goda medan resten hade svenska som modersmål (främst i Österbotten).³⁰ Det framgick vidare av Statsrådets berättelse från 2006 att det inte finns tillräckligt många *domare* med tillräckliga kunskaper i svenska.³¹

Man försöker förverkliga de språkliga rättigheterna genom att t.ex. fördela svenskspråkiga ärenden till svenskskunniga åklagare, översätta handlingar och genom att domare vid tvåspråkiga domstolar redogör för ett ärende som framförs på det andra språket för de parter som inte förstår detta språk. I många fall fungerar dessa tillvägagångssätt, dock inte alltid: En femtedel av de tillfrågade åklagarna ovan uppger att de inte vet hur de ska fördela svenskspråkiga ärenden och i tvåspråkiga tingsrätter där majoritetens språk är finska använder parterna ibland felaktigt finska eftersom man uppfattar den svenskspråkiga parten som "tvåspråkig". Vidare

re har det visat sig att handläggningstiden för svenskspråkiga ärenden kan bli längre på grund av att rättegångsmaterial ska översättas och tolkas. Detta kan få till följd att en svenskspråkig person går med på att hans eller hennes ärende behandlas på ett annat språk än hans eller hennes eget för att snabba på processen.

Förverkligande av språkliga rättigheter hos polisen i en tvåspråkig kommun

I en pro gradu-avhandling från 2010 undersökte man hur de språkliga rättigheterna förverkligas i polisens verksamhet i det tvåspråkiga Vanda med svenskspråkig minoritet.³² Sammanlagt 26 poliser (äldre konstablar, överkonstablar och brottskommissarier) med finska som modersmål svarade på en enkät. Av resultaten framgår att alla är medvetna om sina språkliga skyldigheter men att majoriteten känner att de inte behärskar språket tillräckligt väl för att använda svenska i möte med svenskspråkiga klienter. En polis skriver: *”Om en person kräver det så försöker jag fortsätta på svenska, men jag talar svenska så dåligt att klienten enligt min åsikt inte får tillräckligt bra betjäning. Och den betjäning som polisen ger behöver vara mycket noggrann, så jag kan inte göra det på svenska.”*³³ Enligt denna polis kan alltså inte klienten få tillräckligt bra service på svenska. Problemet uppstår dock i och med att det inte är säkert att den svenskspråkige klienten kan uppfatta alla detaljer på finska. Frågan är om alternativet att prata finska i de fall är bättre betjäning?

Poliserna uppger att de i realiteten mycket sällan möter svenskspråkiga och när det händer är det vanligt att be klienten tala finska. Man använder argumentet att många svenskspråkiga i Vanda är tvåspråkiga. Tjugoen av de tjugosex poliserna uppger att svenskspråkiga klienter *sällan* kräver svensk service och de övriga fem uppger att klienterna *aldrig* kräver det. Trots att tjänstemannen

**Nästan alla har ett intyg
över att de kan svenska,
men nästan ingen kan tala
svenska tillräckligt bra.**

Intervjusvar ur Loikkanen & Rasilainen 2010

enligt språklagen på eget initiativ ska möta klienten på dennes eget språk, anger elva av poliserna att de *sällan* och tio att de *aldrig* inleder eller fortsätter att tala på svenska. Ofta byter klienten självmant språk från svenska till finska då denne inser att polisens svenskkunskaper är bristfälliga och att risken för missförstånd eller tröghet i ärendet blir stor.

Den tvåspråkige biträdande polischefen intervjuades också och konstaterade att såväl klientens rättskydd som språkliga rättigheter ska säkerställas. Hur man går tillväga avgörs från fall till fall och det finns olika praktiska lösningsmodeller. Svenskkunnig personal ska finnas på plats dygnet runt och vid behov kan också språkkunnig personal från närliggande distrikt kallas in. Det väsentligaste enligt honom är ändå inte vilket språk som används, utan att ärendet blir utträttat.

Enligt biträdande polischefen behöver man i princip inte testa språkfärdighet vid anställning av poliser eftersom de i samband med sin grundexamensutbildning har visat minst nöjaktiga kunskaper i tal och skrift. Däremot genomförs anställningsintervjun delvis på svenska om en polis ska verka i ett område med en högre andel svenskspråkiga. I teorin har många poliser alltså den efterfrågade språkkunskapen, men i många fall kan den praktiska färdighetsnivån ifrågasättas. En brottskommissarie som intervjuades uttryckte det så här: *”Nästan alla har ett intyg över att de kan svenska, men nästan ingen kan tala svenska tillräckligt bra.”*³⁴

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas om möjligheterna att få offentlig service på svenska, att det till vissa delar fungerar väl och att myndigheterna många gånger gjort satsningar för att förverkliga individens språkliga rättigheter. Samtidigt kan man konstatera att det finns brister som påverkar många svenskspråkigas möjligheter att

använda sitt modersmål och få likvärdig service. Mest påtagligt är de svaga språkkunskaper som på många håll påtalas och då i synnerhet hos personer som har daglig kontakt med invånare (t.ex. kundtjänstpersonal inom vården, närvårdare och poliser). Värt att notera är att behörighetsvillkor och språkrav ofta bara fastställs för de högsta tjänsteinnehavarna. Då språkkunskaper ofta inte kontrolleras vid anställning, utöver uppvisat språkintyg, är det inte heller alltid i praktiken så att de med högre examen har tillräckliga kunskaper.

Svenska i finskspråkig utbildning

När det andra inhemska språket (svenska i finska skolor) genom grundskolereformen 1968 gjordes till ett obligatoriskt läroämne i grundskolan, var syftet att hela befolkningen redan i skolan skulle få grundläggande kunskaper i det andra inhemska språket. En av tankarna bakom detta var att garantera en tillräcklig bas för de kunskaper som krävs av tjänstemän och att ”de finländska skoleleverna efter slutförd examen borde ha en sådan förmåga att de med rimliga ansträngningar i högskolorna eller vid inträde i offentlig tjänst kan nå upp till den stipulerade nivån”.³⁵

Grundskola, yrkesskola och gymnasium

Den *grundläggande utbildningen* (årskurs ett till nio, i fortsättningen refererad till som *grundskolan*) är obligatorisk. Alla elever läser minst ett främmande språk samt det andra inhemska språket (dvs. i finsk skola, svenska). Man börjar i allmänhet med det första språket i årskurs tre, men vid vissa skolor startar man redan tidigare.³⁶ Man kan sedan frivilligt välja ett annat språk i årskurs fem och/eller åtta, medan språkvalet i årskurs sju är obligatoriskt. Det är i teorin möjligt att börja med svenska i årskurs tre (eller fem), men kommunen själv avgör huruvida svenskundervisning ges från det stadiet eller inte. Detta kan ske genom ett rent politiskt beslut men startande av grupper i svenska är också i allmänhet beroende av att ett tillräckligt antal elever anmäler sig. Dessa fakta betyder i praktiken att svenska sällan ges från denna tidpunkt. Istället börjar ca 90 % av eleverna med svenska i årskurs sju, vid 13 års ålder.³⁷

I grundskolans sjunde till nionde årskurs har man sedan totalt 228 undervisningstimmar (= 171 klocktimmar) svenska fördelat på tre år. Sedan 1994 har antalet undervisningstimmar minskat med en tredjedel och sedan 1970 med hälften. De som gått i skola på 1970- och 1980-talen har med andra ord läst betydligt mer svenska än de på 1990- och 2000-talen.

Om en elev efter grundskolan fortsätter med en *yrkesinriktad utbildning vid en yrkesläroanstalt* (i fortsättningen *yrkesskola*) krävs inom ramen för denna minst en (1) studievecka svenska. I praktiken innebär detta att de flesta elever vid yrkesskolor har cirka 20-30 undervisningstimmar (=15-20 klocktimmar) i svenska totalt.³⁸ Kontrasten till *gymnasiestudier* blir därför mycket stor. På gymnasiet är fem kurser i svenska obligatoriska för dem som börjat med svenska i årskurs sju. Detta motsvarar 190 undervisningstimmar (=143 klocktimmar). Den kvantitativa skillnaden i antalet timmar mellan yrkesinriktad utbildning och gymnasieutbildning – som båda är behörighetsgivande för fortsatta studier på universitet och yrkeshögskolor – är alltså mycket stor. Samtidigt ska påpekas att den som läste på gymnasiet på 1980-talet läste sju obligatoriska kurser i svenska mot dagens fem. Så antalet timmar har minskat i såväl grundskola som gymnasium.

Det finns uppsatta mål för vad man ska kunna vid slutet av svenskstudierna vid varje utbildningsstadium. För vitsordet åtta i *slutet av årskurs nio* ska man ha uppnått ”fungerande elementär språkfärdighet” i tal och skrift.³⁹ Målet vid utbildningar på *yrkesskolor* är att ”[s]tuderanden ska klara sig i rutinmässiga arbetsuppgifter och i vardagliga situationer i sin egen bransch”.⁴⁰ Man räknar vid yrkesutbildningar inte med att grundkunskaperna i svenska i första hand utvecklas under kursen, utan snarare att man utvidgar ordförråd och annat som har med det aktuella yrkesområdet att göra. För det allmänbildande *gymnasiet* är målet för svenskstudierna ”fungerande grundläggande språkfärdighet”. Ett uppnåen-

de av målet innebär för en gymnasieelev att han/hon har en god grund att stå på inför de fortsatta högskolestudierna och de krav på språkfärdigheter som finns där.

Även om de fem kurserna i svenska på gymnasiet är obligatoriska är avläggandet av provet i det andra inhemska språket i studentexamen sedan våren 2005 frivilligt. Andelen abiturienter som valt att ta provet i svenska sedan dess har sjunkit kontinuerligt. År 2005 skrev 90 % av abiturienterna svenskan medan andelen år 2009 var 68 %. Officiella siffror finns inte för 2010 men procentandelen tycks ha sjunkit ytterligare något.⁴¹ Det finns klara skillnader mellan könen och också mellan olika regioner och gymnasier vad gäller att ta provet. År 2009 tog till exempel 80 % av flickorna och 51 % av pojkarna provet och andelen provtagare mellan olika gymnasier varierade mellan 24 och 100 %.⁴²

Högre utbildning och avläggande av språkexamina

Kännetecknande för *universiteten* är vetenskaplig forskning och undervisning som baserar sig på den medan *yrkeshögskolorna* betonar kontakten till arbetslivet och den regionala utvecklingen. Båda ger högskoleexamen. Enligt förordningen om universitetsexamina (794/2004, 6 §) krävs att man uppvisar sådana kunskaper som krävs av offentligt anställda, dvs. nöjaktiga kunskaper i tal och skrift i det andra inhemska språket, som är nödvändiga med tanke på det egna området. *Språkexamen för statsförvaltningen* avläggs av alla studenter inom ramen för högskolestudierna. Examen avläggs i samband med en kurs som är inriktad på det specialområde man studerar.⁴³ Språkexamen för statsförvaltningen kan också avläggas utanför högskoleutbildningen, liksom språkexamen som visar på utmärkta kunskaper.⁴⁴

Bedömning av språkfärdigheter

I och med språklagens revidering 2004 utarbetades klarare riktlinjer än tidigare för vad som menas med nöjaktiga, goda respektive utmärkta kunskaper i tal, skrift, läsförståelse samt hörförståelse.⁴⁵ Vid bedömning av språkkunskaper i samband med avläggandet av språkexamen för statsförvaltningen utgår examinatorerna ifrån en färdighetsskala.⁴⁶ Färdighetsskalan har tre huvudsakliga nivåer motsvarande nybörjarnivå (A), fortsättningsnivå (B) samt avancerad nivå (C). Varje nivå delas vidare in i två undernivåer så skalan består av totalt sex steg. Skalan finns i modifierad form, med fler steg, i läroplansgrunderna för grundskolan, yrkesskolan och gymnasiet.⁴⁷

I tabell 1 ges autentiska skriftliga exempel från finskspråkiga universitetsstudenters uppsatser. De fem exemplen motsvarar färdighetsnivåerna A1-A2 (nybörjare), B1-B2 (fortsättningsnivå), respektive C1 (avancerad nivå).

Det som i språkkunskapslagen omnämns som *nöjaktiga* kunskaper motsvaras av fortsättningsnivån B1, *goda kunskaper* motsvarar B2 medan utmärkta kunskaper motsvarar avancerad nivå (minst nivå C1).⁴⁹ *Det är alltså kunskaper i tal och skrift i svenska motsvarande minst nivå B1 som anses vara nöjaktiga i det andra språket* vid statlig anställning där högskoleexamen enligt lag och förordning är behörighetsvillkor. Det är också denna nivå som är målet för svenskstudierna på gymnasiet.

Det finns separata skalor för olika typer av färdigheter (skriftlig produktion, muntlig produktion, läsförståelse, talförståelse, ordförråd) men det som testas vid avläggandet av språkexamen för statsförvaltningen är skriftlig respektive muntlig produktion.

Tabell 1: Utdrag ur texter skrivna av universitetsstudenter som deltog i den obligatoriska högskolekursen i svenska. Ämnet var "Universitetslivets ljusa och mörka sidor". Texterna representerar de olika språkfärdighetsnivåerna. Nivåbedömningarna gjordes av tre av varandra oberoende experter.⁴⁸

Nybörjarnivå (A)	
<p>Varför jag är student? Därföre att jag vil ha mera pennar lika som filosofimagister an man vem är inte magister. Men nu jag har mycket ingen pennar so de är inte so ljusa sidor. Sidor som är också liten mörka är grup studiering. Därföre där är ingen om det. (A1)</p>	<p>På universitetslivet har många mörka sidor, men det har också ljusa sidor. Om du har inte so mycket kursen universitetslivet har mycket fritid. Mörka sidor är att du ska inte få pengar. Du måste arbeta i din fritid om du ska gav pengar, men du kan inte arbeta bra eller du inte ge studera pengar. (A2)</p>
Fortsättningsnivå (B)	
<p>Ljusa sidor i universitetsliv är att man kan studera många intresantta ämnena, att man kan planera hur snart man jobbar och möta trevliga människor. Mörka sidor i universitetsliv är t.ex. att det tar så många år att studera och det blir ganska dyrt. Om man har familj det är jobbigt att finna tid och pengar att studera. (B1, motsvarande nöjaktiga kunskaper i lagen)</p>	<p>Och sedan de mörka sidor: Jag tycker att det värsta är att det är så svårt att finansiera sina studier. Jag menar att man måste jobba, eftersom man inte lever bara med studiestöd. Och när man jobbar, är det svårt att få studieveckor så många och så snabbt som man skulle vilja få. Därför känns det ibland att tiden tar slut och att man inte hinner göra allting. (B2, motsvarande goda kunskaper i lagen)</p>
Avancerad nivå (C)	
<p>Att studera vid universitet är jobbigt men också härligt. Jag anser att utbildningen är någonting som man har nytta av i framtiden. Det är ett privilegium att studera vid universitet här i Finland: Undervisningen är bra och man får studiebidrag från samhället. (C1, motsvarande utmärkta kunskaper i lagen)</p>	

Kartläggningar av färdigheter i svenska

Användningen av färdighetsnivåskalan har underlättat kartläggningar och jämförelser av kunskapsnivåer hos elever i grundskolan och senare utbildningsstadier. Utbildningsstyrelsen utvärderade nationellt svenskkunskaperna hos elever i nionde årskurs senast 2008.⁵⁰ Enligt dessa resultat befann sig de allra flesta eleverna i slutet av årskurs nio på nybörjarnivåerna (dvs. A1 respektive A2, där A2 är målnivån för vitsordet 8). Enligt resultaten presterade var femte pojke och var tionde flicka dock så svagt att prestationerna inte ens var mätbara. Det är utifrån dessa resultat inte möjligt att

säga om färdigheterna förändrats sedan föregående utvärderingar, då uppgifterna inte är jämförbara och proven inte finns tillgängliga för analys.

Som nämnts ovan läser elever vid yrkesskolor en klart mindre mängd svenska än vid gymnasierna. Den kvantitativa skillnaden i undervisning syns också i färdighetsnivåerna. I en nationellt omfattande enkätstudie från år 2008 som besvarades av 64 svensklärare vid olika yrkesskolor uppskattade lärarna att 98 % hade nybörjarkunskaper medan knappt 2 % av deras elever vid början av svenskkursen befann sig på fortsättningsnivån.⁵¹ I slutet av kursen uppskattades den andel som hade kunskaper motsvarande fortsättningsnivån ha ökat till 24 %. Lärarna konstaterade dock att eleverna var bättre på receptiva uppgifter (förståelse) än att skriva eller tala svenska. När eleverna själva fick bedöma sina kunskaper var de klart strängare i sina bedömningar än lärarna. En klar majoritet ansåg sig endast ha nybörjarkunskaper och ansåg sig efter kursen inte ha tillräckliga kunskaper för att klara sig på svenska i kommande arbetsliv.

Beträffande gymnasieelever finns få officiella uppföljningar av svenskkunskaper relaterade till språkfärdighetsskalan. I en studie från 2004, där man länkat resultaten i studentskrivningarna med de olika stegen, framgick ändå att 58 % av abiturienterna då hade färdigheter motsvarande nybörjarnivån medan 42 % hade kunskaper motsvarande fortsättningsnivån.⁵² Till skillnad från eleverna på yrkesskolorna, hade bara 1 % av gymnasisterna färdigheter motsvarande den allra lägsta nybörjarnivån (dvs. A1).⁵³

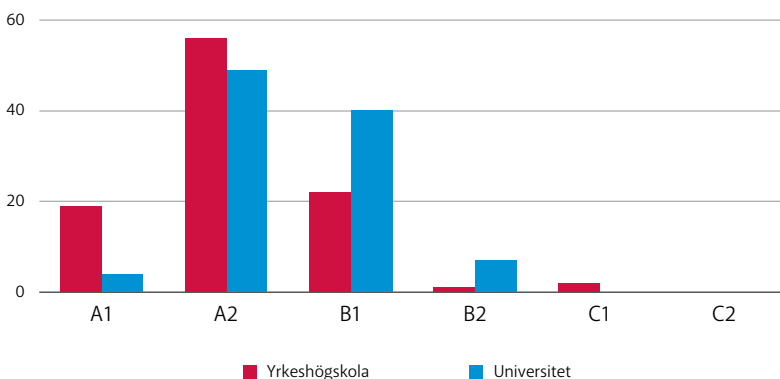
Svenskkunskaper på högskolenivå har kartlagts i ett par olika undersökningar. År 2008 fick 116 svensklärare vid 24 yrkeshögskolor i Finland bedöma studenternas kunskapsnivå enligt färdighetsnivåskalan i början av den obligatoriska kursen i svenska.⁵⁴ Året före, 2007, genomfördes en studie omfattande 490 universitetsstudenter vid Jyväskylä universitet i Mellersta Finland.⁵⁵ Studenterna

fick i den studien skriva en uppsats i början av den obligatoriska kursen i svenska och uppsatserna bedömdes sedan enligt språkfärdighetsskalans nivåer.

I figuren nedan sammanfattas resultaten från de två högskoleundersökningarna.

Av figuren kan utläsas att universitetsstudenternas förkunskapsnivåer liknade dem som presenterades ovan för gymnasisterna: 47 % befanns ha kunskaper motsvarande B1 eller högre (att jämföras med 42 % på gymnasiet). Förkunskaperna på yrkeshögskolorna är däremot sämre. Endast 25 % av eleverna bedömdes vid kursstart ha kunskaper på nivå B1 eller högre. Dessa siffror betyder att över hälften av universitetsstudenterna och tre fjärdedelar av yrkeshögskolestudenterna *hade kunskaper som är lägre än de nöjaktiga kunskaper som krävs av offentligt anställda*, när de påbörjar högskolekursen.

Figur 1: Färdighetsnivåer i svenska bland yrkeshögskolestudenter (N=116) uppskattade av deras lärare, samt nivåer kartlagda hos universitetsstudenter (N=490) utifrån skriftliga uppgifter, i början av den obligatoriska kursen i svenska. Nivå B1 motsvarar nöjaktiga, nivå B2 goda och nivå C1 utmärkta färdigheter.⁵⁶

Längden på kurserna som ges vid universiteten och yrkeshögskolorna varierar beroende på högskola, resurser och ämnesområde men ett vanligt omfång är mellan 24-40 undervisningstimmar (=18-30 klocktimmar). Inom ramen för dessa timmar ingår också i allmänhet avläggandet av muntliga och skriftliga prov för språkexamen för statsförvaltningen. Detta innebär alltså att en mycket begränsad mängd undervisningstid återstår, där grundläggande språkundervisning måste ges på bekostnad av branschspecifik språkträning, för att kunskaperna ska motsvara kraven för språkexamen. De svaga förkunskaperna i svenska är således ett stort problem på högskolorna och särskilt bekymmersamt är det på yrkeshögskolorna där en relativt stor andel har kunskaper på den allra lägsta nybörjarnivån.⁵⁷

Sammanfattning

Ovanstående resultat visar att de som går ut i arbetslivet direkt efter grundskolan, eller efter en yrkesutbildning, i allmänhet har skrala kunskaper i svenska. För dem som endast har studerat vid yrkeshögskola och fortsätter sina studier vid yrkeshögskola eller universitet, blir det en extra stor utmaning med svenskstudierna. Detta gäller även en stor andel av gymnasisterna, då en av undersökningarna ovan visade att endast 42 % av eleverna vid studiernas slut hade kunskaper enligt den förväntade fortsättningsnivån (B).

Vi kan alltså se att skolsystemet som det ser ut idag på 2000-talet bara delvis lyckas med det som var tanken bakom grundskole-reformen, dvs. att ge alla finskspråkiga grundläggande kunskaper i svenska. Det är tveksamt om en tillräcklig bas för de kunskaper som krävs av tjänstemän verkligen garanteras genom svenskstudier i grundskolan, vid yrkeshögskolan samt i gymnasier. Med de resurser som står till förfogande i dagens svenskundervisning lyckas

yrkeshögskolorna och universiteten bara med nöd och näppe genomföra sina uppgifter, dvs. att utexaminera studenter som uppfyller kraven i språkkunskapslagen.

Med andra ord kan man konstatera att genomförandet av grundskolereformen har inneburit att Finland aldrig tidigare haft en så stor andel av befolkningen som har studerat svenska och behärskar det i någon mån, som nu. Samtidigt framgår det att kunskaperna många gånger i praktiken inte räcker till för att uppfylla grundlagens bestämmelse att den svenskspråkiga och finskspråkiga befolkningens kulturella och samhällsliga behov ska tillgodoses på lika grunder.

Språkval om svenskan vore frivillig

En utredning av konsekvenserna på samhällsnivå av ett frivilliggörande av skolämnet svenska i finska skolor kräver en analys av *hur många* och även *vilka* som skulle kunna tänkas välja att läsa svenska. Samtidigt måste man komma ihåg att frågan om språkval är mångfacetterad och inte alls okomplicerad.

Inställning till obligatoriet

I en opinionsundersökning hösten 2008, där drygt 1 000 finländare mellan 15 och 79 år deltog,⁵⁸ instämde hälften i *att undervisningen i svenska också i fortsättningen borde vara obligatorisk i grundskolan i Finland*. I denna opinionsundersökning instämde den yngsta åldersgruppen (15-24 år) i högre grad än de övriga åldersgrupperna i detta påstående. Samtidigt har det från andra håll kommit debattinlägg och initiativ från yngre personer som propagerat för ett frivilliggörande av svenska.⁵⁹ Det råder alltså ingen klar konsensus bland unga kring frågan. Däremot kan man urskilja skillnader i inställning beroende på bl.a. utbildningsnivå och kön.

Elever som går utbildningar på yrkesskola har ett ganska svagt intresse av att läsa svenska. I en nationellt omfattande enkätundersökning med 748 yrkesskolelever instämde endast 24 % helt eller delvis i *Jag skulle studera svenska även om det inte var obligatoriskt*.⁶⁰ Bland studenter som genomgår högre utbildning är intresset större. Femtiotre procent av 1 549 yrkeshögskolestudenter som 2008 deltog i en enkätstudie instämde helt eller delvis i påståendet *Jag skulle studera svenska även om det inte var obligatoriskt*.⁶¹ I en motsvarande studie med 1 591 universitetsstudenter höll 64 % *inte*

med om påståendet *Om jag kunde välja skulle jag inte studera svenska alls*.⁶² I den senare studien gjordes datainsamlingen vid två tidpunkter – 2006/2007 samt 2009/2010. Medan 69 % vid den första tidpunkten inte höll med om att de inte skulle ha studerat svenska alls om de hade kunnat välja, hade andelen sjunkit till 58 % tre år senare.⁶³ Intresset för att läsa svenska bland universitetsstudenter sjönk alltså under denna treårsperiod.

Bland högutbildade finskspråkiga är det en förhållandevis hög andel som uppger att de skulle ha läst svenska även om det varit ett frivilligt skolämne. Problemet med sådana här hypotetiska frågor är dock att man som vuxen individ, med erfarenhet av att ha läst svenska under ett antal år, kan reflektera över saken på ett annat sätt än ett barn som står inför valet att läsa svenska eller inte i tredje eller sjunde klass.

Genomgående i de tre undersökningarna presenterade ovan är att flickor/kvinnor var klart mer positiva än pojkar/män. Även vad gäller färdigheter utmärker sig flickorna/kvinnorna som i allmänhet bättre svenskkunskaper än pojkar/män.⁶⁴ Detta är en tendens som syns från tidig ålder. I Utbildningsstyrelsens nationella kartläggning av niondeklassare framgick att flickor generellt, och i synnerhet de som planerade fortsätta med gymnasiestudier, var mer positiva än pojkar. Mest negativa var pojkar som siktade på att studera vid yrkesskola.⁶⁵

Val av språk?

År 2010 valde över 95 % av alla finskspråkiga elever att börja med engelska som första främmande språk i årskurs tre⁶⁶ medan ca 1 % började med svenska.⁶⁷ Att eleverna *väljer* är dock en sanning med modifikation då det i många skolor runt om i landet praktiskt taget inte är möjligt att välja något annat språk än engelska i tredje årskursen. På så vis blir engelska ett slags obligatoriskt val. Med-

an engelska erbjuds i hela Finland, kunde man t.ex. år 2005-2006 endast i sex av landets nitton landskap (Åland ej medräknat) läsa svenska från tredje (eller femte) årskurs.⁶⁸ Det är kommunen själv, genom politiska beslut, som avgör vilka språk man kan läsa. Språkutbudet är också ofta beroende av hur många elever som anmäler sitt intresse och vilka lärarresurser som finns.

Även om elevens eget språkintresse givetvis spelar en viss roll för vilket språk han/hon vill välja, är det viktigt att påpeka att det ofta finns andra faktorer som spelar in. Som redan nämnts ovan kan möjligheterna att välja mellan språk vara starkt begränsade i olika kommuner. I lågstadieåldern spelar också föräldrarnas, syskons och kompisars åsikter och deras respektive erfarenheter ofta en stor roll. Föräldrar som har goda eller dåliga erfarenheter av t.ex. svenska kan spela en avgörande roll för vad barnet ”väljer” och vilken inställning det får till språket. Även utbildningen av och tillgången på behöriga lärare är en faktor.

I principdiskussioner om språkval i skolan förekommer ofta argument som att *eleverna borde kunna läsa t.ex. spanska eller kinesiska* eller *Finlands näringsliv behöver anställda som kan ryska*.⁶⁹ Vilka språk *eleverna själva skulle vilja läsa* finns däremot inte kartlagt i detalj. Det är vidare en utopi att anta, om svenska blev frivilligt och s.a.s. ”gav plats” åt andra språk, att alla elever kan välja precis vilket språk de vill läsa. I själva verket skulle varken elevantal eller lärartillgång kunna möjliggöra att alla språk undervisas i på alla skolor. På landsbygden där grundskolorna inte ligger lika tätt som i städerna kan man heller inte utnyttja andra skolors språkutbud utan blir hänvisad till det som erbjuds vid den skola som finns.

En majoritet av språklärarna är idag utbildade för att undervisa i engelska och/eller svenska och en reform i systemet skulle innebära att det krävs utbildning av fler lärare i t.ex. ryska, kinesiska och spanska. Detta skulle bli en utmaning i ett längre övergångs-skede eftersom de potentiella blivande lärarna inte i motsvarande

Bland högutbildade finsk-språkiga är det en hög andel som uppger att de skulle ha läst svenska även om det varit frivilligt. Problemet med sådana här hypotetiska frågor är dock att man som vuxen individ kan reflektera över saken på ett annat sätt än ett barn som står inför valet.

mängd själva läst dessa språk i skolan (liknande problem har konstaterats i andra länder, t.ex. i Sverige). Med tanke på att mängden utbildade svensklärare är så pass stor är det troligt att det även i fortsättningen på många skolor är möjligt att läsa svenska (åtminstone på högstadier och gymnasier). Då det redan idag i princip är möjligt att läsa andra språk än engelska och svenska på lågstadiet, och så få ändå utnyttjar det, finns det ingen anledning att tro att situationen förändras märkbart på lägre stadier. Detta innebär att engelska kommer att fortsätta att dominera som elevernas första främmande språk.

Jämförelse med studentexamensreformen

Det är vanskligt att svara på hur stor andel elever som skulle välja att läsa svenska om obligatoriet lyftes bort, då det är beroende av många olika variabler. En jämförelse med studentexamensreformen kan ändå tjäna som tankeexperiment. Andelen som valt att skriva provet i svenska har successivt minskat, från 90 % år 2005 då provet blev frivilligt till 68 % år 2009.⁷⁰ Då beslutet fattades att göra provet i det andra inhemska språket frivilligt, vilade det på argument som att enbart de mest omotiverade och svaga eleverna skulle komma att välja bort provet. Att en tredjedel av abiturienterna valde bort provet i svenska år 2009 visar dock att detta knappast stämmer.

En anledning till att andelen som skrev svenskan det första året efter reformen var hög, kan vara att abiturienterna då ända sedan starten med svenska varit inställda på att skriva provet i studentexamen. De som nyligen skrivit studentexamen å andra sidan, skulle just inleda (eller hade just inlett) sina svenskstudier på högstadiet när förslaget att göra studentexamensreformen diskuterades som mest i media. Detta, samt det faktum att provet i studentexamen fr.o.m. 2005 också blev frivilligt, kan ha påverkat hur mycket elev-

erna valt att satsa på svenskstudierna. ”Moroten och piskan”, i form av det obligatoriska studentexamensprovet, har således uteblivit. Man kan också ha valt bort svenskan i studentexamen av rent strategiska skäl, så att man valt att skriva prov i ämnen där man tror sig lättare få högre vitsord.

Ovan refererades till en undersökning bland universitetsstudenter som genomfördes 2006/2007 respektive 2009/2010. Av denna framgår att 98 % av dem som deltog i undersökningen vid första tillfället hade skrivit svenskan i studentexamen.⁷¹ Den höga siffran är ett resultat av att det var obligatoriskt att skriva svenskan fram till 2004. Bland de studenter som deltog i undersökningen tre år senare (2009/2010) hade ca 400 studenter skrivit svenskan efter studentexamensreformen 2005. Av dessa hade ändå 91 % valt att skriva svenskan. Detta indikerar att de som siktar på universitetsstudier också i hög grad väljer att skriva svenskan.

Vi vet ännu inte om andelen som skriver svenska i studentexamen fortsätter att minska kommande år, om det planar ut eller rentav stiger igen. För att dra paralleller till effekterna av ett eventuellt frivilliggörande av svenska i grundskolan, är ett troligt scenario att ett frivilliggörande skulle leda till en successiv minskning, liknande den som följt på studentexamensreformen. Ett annat scenario är att andelen som läser svenska skulle minska drastiskt över en natt, just för att valmöjligheten erbjuds. Det skulle då främst vara de mest omotiverade som väljer bort svenska och kanske elever i vissa delar av landet och i vissa skolor i högre grad än andra.

Siffror från studentexamen har också visat att flickor i högre grad än pojkar valt att skriva provet i svenska och att det varierar stort mellan olika gymnasier och regioner hur många som skriver provet. Vidare är abiturienter som siktar mot universitetsstudier överrepresenterade vad gäller att skriva svenskan. Vid ett eventuellt frivilliggörande av svenskstudier i skolan bör man ha detta i åtanke. Med andra ord är det möjligt att det främst skulle vara

flickor från vissa gymnasier och regioner som siktar på högre utbildning eller akademisk examen, som läser och har kunskaper i svenska.

Benägenhet att läsa frivilliga språk

I en enkätundersökning från våren 2010 rörande *framtidens skola* deltog nära 60 000 skolelever.⁷² I denna undersökning framkom att eleverna värderade högt att läsa andra språk utöver engelska och svenska. Som nämnades tidigare kan man välja att läsa frivilliga språk med start i årskurs fem, i årskurs åtta samt vid gymnasiet. Dessa möjligheter utnyttjas däremot av relativt få studerande. I Statsrådets berättelse från 2009 framgår att intresset för att läsa språk, såväl obligatoriska som frivilliga, över lag är lågt i Finland.⁷³ Det har också minskat över tid: År 1994 läste 39 % av högstadieläverna ett frivilligt språk med start i årskurs åtta medan andelen år 2007 hade sjunkit till 13 %.⁷⁴

En förklaring till den minskade benägenheten att läsa ett frivilligt språk är att utbudet av andra valfria kurser är klart större idag än tidigare. Ett argument som förekommer i dagens mediala debatt är också att elever inte mår med att läsa och lära sig fler språk utöver engelska och det obligatoriska svenska språket: ”[det] finns ... en gräns för hur många främmande språk barnen i de lägre klasserna kan lära sig”.⁷⁵ Om man endast har litet intresse för att lära sig språk lockar troligtvis inte frivilliga språkstudier. Då påverkar bristen på motivation inlärningen av ytterligare ett språk. Man kan alltså fullt legitimt hävda att enskilda elever inte orkar med extra språkstudier. Däremot finns det inget belägg för att *hjärnan* inte har kapacitet att lära sig mer än ett visst antal språk. Inlärning av ett språk hindrar med andra ord inte att man lär sig ett till. Snarare är det så att ju fler språk man kan, desto lättare är det att lära sig ett nytt.⁷⁶

**Man kan fullt legitimt hävda
att enskilda elever inte orkar
med extra språkstudier.
Däremot finns det inget
belägg för att hjärnan inte
har kapacitet att lära sig mer
än ett visst antal språk.**

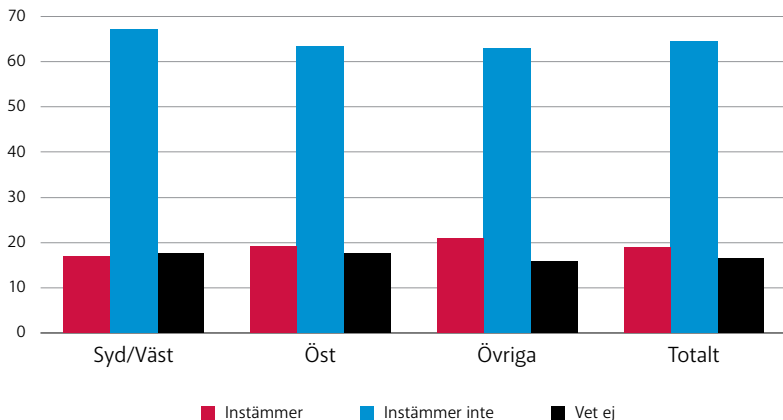
En språkvalsreform i Finland skulle kunna innebära att ett språkval i årskurs sju fortfarande vore obligatoriskt, men att svenskan skulle bli en av flera valmöjligheter. I vilken mån skulle elever då välja att läsa svenska? En möjlighet är att elever skulle välja svenska för att det anses "lätt" att lära sig, jämfört med t.ex. kinesiska eller ryska. Förutom att skriftsystemen är desamma, så är svenska besläktat med såväl engelska som tyska (dvs. indoeuropeiska, germanska språk). Vidare har många elever ett genuint intresse av att lära sig mer om finlandssvensk och svensk/nordisk kultur, att lära sig Finlands nationalspråk och de ser att språket har ett kulturellt och historiskt värde.⁷⁷ Man ska komma ihåg att det ofta är de missnöjda rösterna som hörs i språkdebatten medan de (elever) som är nöjda inte finner anledning att protestera.

Svenskkunskaper innebär också att många vägar öppnas för framtida karriärval, såväl på nationellt som på nordiskt plan. Roster har också höjts för andra språks nytta vad gäller karriärmöjligheter. I organisationens Finlands Näringslivs undersökning från 2010 framgår att hälften av de inkluderade arbetsgivarna anser att svenska är viktigt att kunna och att ca 30 % efterfrågar kunskaper i ryska. I dag kan man på olika håll i Finland läsa ryska som frivilligt språk, vilket ibland glöms bort i debatten. Det är heller inget som hindrar att man inför ryska som frivilligt språk där det inte tidigare erbjudits. I den mediala och politiska debatten ställer man istället ofta svenska och ryska *mot* varandra. Man tänker sig då att elever borde kunna göra ett obligatoriskt val mellan *antingen* svenska eller ryska. Ibland talar man om att ryska på sina håll skulle bli obligatoriskt medan svenska skulle bli ett frivilligt språk.

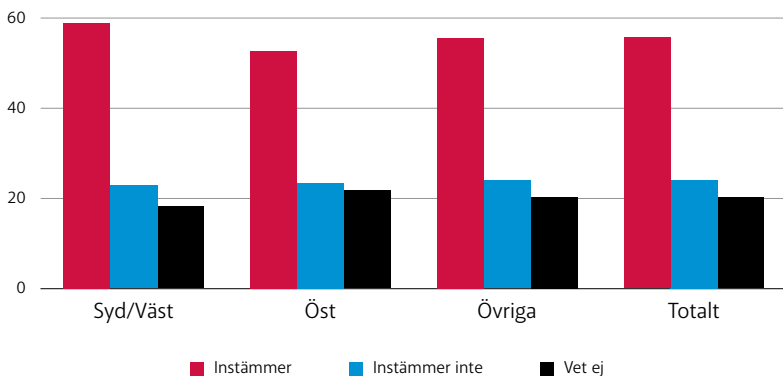
Svenska versus ryska i östra Finland

Förslaget att elever som bor i landskap som gränsar till Ryssland skulle kunna läsa ryska istället för svenska aktualiseras då och då. Man antar ofta då att eleverna själva är intresserade av att läsa ryska på samma sätt som man antar att finskspråkiga elever i tvåspråkiga områden automatiskt visar intresse för svenska. Det finns dock ingen sådan självklar automatik: I en enkätstudie genomförd bland 1 591 universitetsstudenter vid Jyväskylä universitet, undersöktes om det fanns några skillnader i inställningen till att studera svenska beroende på vilken landsdel man kom ifrån (det landskap man fått sin skolutbildning i).⁷⁸ Det visade sig att skillnaderna mellan dem som växt upp i landets *södra eller västra delar* (Nyland, Egentliga Finland, Östra Nyland, Österbotten, Mellersta Österbotten), landets östra delar gränsande till Ryssland (Södra Karelen, Norra Karelen, Södra Savolax, Norra Savolax, Kajanaland) och övriga delar av Finland (resterande landskap, förutom Åland) var mycket små och inte statistiskt signifikanta. Studenter från östra landskap tyckte alltså inte annorlunda om svenska än studenter från sydvästkusten. Detta gällde genomgående för de påståenden som studenterna fått ta ställning till. I figurerna på nästa sida illustreras fördelningen av svar på två av påståendena.⁷⁹

Figur 2: Fördelning av *instämmer helt/delvis; instämmer inte alls/inte helt* respektive *vet ej* på påståendet **Om jag hade kunnat välja hade jag inte läst svenska alls**, enligt 1591 universitetsstudenters hemlandskap.

Figur 3: Fördelning av *instämmer helt/delvis; instämmer inte alls/inte helt* respektive *Vet ej* på påståendet **Jag studerar gärna svenska** enligt 1591 universitetsstudenters hemlandskap.

Det finns mycket få undersökningar om huruvida elever som bor i östra Finland *själva skulle vilja läsa ryska*. I en pro gradu-avhandling från 2003 tillfrågades 262 gymnasister från Joensuu, Kuopio och S:t Michel om sina språkvalsönskningsar.⁸⁰ Åttio procent svarade jakande på frågan att de ville läsa svenska. Sjuttiosju procent av eleverna ansåg att det är viktigare att kunna svenska än ryska i Finland. I en mindre studie från 2009 med gymnasieelever från Joensuu och Nyslott som informanter, ställdes svenska och ryska mot varandra.⁸¹ Drygt hälften av eleverna angav då att de hellre ville läsa svenska än ryska (övriga ville hellre läsa ryska). Flickorna var mer intresserade av svenska medan pojkarna föredrog ryska. För såväl svenska som ryska angavs "arbetsgivarens krav" som den viktigaste motivationsfaktorn och för svenska dessutom att språket är lätt att lära sig samt att man önskar arbeta i Sverige eller i övriga Norden i framtiden.

När man talar om geografiska särlösningar och språkval, dvs. att man borde kunna läsa ryska i skolor nära ryska gränsen, svenska i tvåspråkiga områden på västkusten, samiska i Lappland och t.ex. norska vid gränsen till Norge, finns det en rationell tanke bakom. Närheten till grannlandet Ryssland gör det praktiskt för personer som arbetar inom t.ex. turism och handel att kunna ryska. På samma sätt kan det finnas behov av personer som kan finska på den ryska sidan av gränsen. Samtidigt är unga människor mobila och flertalet planerar att flytta på sig efter gymnasiestudierna. Det är med andra ord inte säkert att en gymnasist i Villmanstrand bor kvar och arbetar på orten efter utbildningens slut.

På samma sätt som närheten till människor som talar ett annat språk kan öka intresset för språket och kulturen, kan det också ha motsatt effekt. I den nyss nämnda studien bland elever i östra Finland förekom negativa attityder om t.ex. ryska turister. Som parallell konstaterar Språkbarometern att språkklimatet mellan svensk-

språkiga och finskspråkiga i de tvåspråkiga områdena är ”tämmligen gott” men det framkommer ändå att finskspråkiga minoriteter har en något mer negativ syn på relationerna än svenskspråkiga minoriteter.⁸² En respondent uttrycker det i klartext: *”Luulevat omistavansa koko rannikon!”*

Internationella erfarenheter av språkval

För att sätta skeendena i Finland i ett större perspektiv kan det vara av intresse att jämföra med andra länder i Europa. EU lade år 2003 fram en handlingsplan för språklig mångfald där man önskade att medlemsstaterna skulle förbättra den grundläggande språkkompetensen. I handlingsplanen slås fast att alla medborgare behöver kunna modersmålet plus ha aktiva kunskaper i ytterligare två språk. Det rekommenderas att man får undervisning i minst två främmande språk från mycket tidig ålder. Hur man ska öka intresset för andra språk än engelska och hur man praktiskt ska implementera språkundervisning i skolorna har diskuterats i många länder, däribland Storbritannien och Sverige.

I Storbritannien är intresset för moderna språk (spanska, franska, tyska och italienska) lågt och sedan 2004 är det heller inte obligatoriskt att läsa moderna språk i skolan efter 14 års ålder. Då språkstudier är krävande och eleverna anser att det är svårt att få bra betyg, väljer flertalet att sluta med språkstudierna när de inte längre är obligatoriska.⁸³

I grannlandet Sverige läser alla skolelever engelska som första främmande språk.⁸⁴ År 1994 införde man dessutom ett obligatoriskt språkval från årskurs sex eller sju. I detta språkval kan man välja mellan franska, spanska, tyska eller annat s.k. modernt språk. Som alternativ kan man istället för något av dessa språk välja att läsa sitt modersmål (annat än svenska), svenska som andraspråk, svenska/engelska (SvEn) eller teckenspråk.⁸⁵ Man läser 320 klock-

timmar i det språk man valt (att jämföras med de 177 klocktimmar man läser svenska i Finland).

Faktum är idag i Sverige att många elever väljer bort de moderna språken (dvs. franska, spanska eller tyska) och *istället väljer något mindre krävande alternativ*. Vanligt är att man väljer SvEn-ämnet. Kritik har riktats mot detta ämne eftersom det inte har någon fastställd läroplan och studierna har t.o.m. ansetts vara meningslösa och bortkastade.⁸⁶ *Avhoppet från de moderna språken är också mycket stort*: tjugofem procent av de som börjar med moderna språk i årskurs sju har hoppat av i årskurs nio.⁸⁷ Dessa språkval som görs resulterar i att det enda främmande språk man har reella kunskaper i utöver modersmålet är engelska.

Ett problem i Sverige har också varit att gymnasieelever har valt bort språkstudier mot ämnen man upplever att det är lättare att få bra betyg i. Det har varit ett strategiskt val då man i Sverige söker in till universitetet på basis av dessa betyg. Liknande strategiska val kan finska abiturienter göra då de väljer vilka prov de ska skriva i studentexamen. Nu har man i Sverige inlett ett försök där språkstudier på gymnasiet ger extra meritpoäng då man söker in till universitet. Detta försök har ännu inte utvärderats.

Språkstudier kräver arbete

Att läsa språk är just något som ofta upplevs som mer krävande än andra skolämnena, oberoende av vilket språk man läser.⁸⁸ Det tar mer tid i anspråk för att man ska uppnå resultat och det krävs motivation och visst arbete. Utbildningsstyrelsens kartläggning av finskspråkiga niondeklassare år 2008⁸⁹ visade att eleverna – i synnerhet pojkar – tyckte det var tråkigt att läsa svenska. Intressant nog finner man en liknande inställning till finska bland svenskspråkiga elever i Finland. I en utvärdering gjord bland svenskspråkiga

elever i årskurs 9 år 2001, framkom att eleverna inte tyckte att det andra inhemska språket (dvs. finska) var ett intressant läroämne.⁹⁰

Man kan fråga sig om mycket av den kritik som riktats mot *obligatoriet att läsa svenska* i Finland i själva verket handlar om *obligatoriet att läsa språk*. Språkprofessorn vid Stockholms universitet, Kenneth Hyltenstam, menar att det inte är lönt att undervisa någon som inte känner ett sug efter språk och han menar att det inte är bra att tvinga elever att lära sig språk.⁹¹ Att något är obligatoriskt är dock inte med nödvändighet detsamma som att det är ointressant eller omotiverande. Däremot är det mycket viktigt att erbjuda möjligheter till att känna ”sug”, dvs. att bidra till att man känner sig motiverad. På samma sätt är det viktigt att påpeka att frivillighet inte *per se* betyder att fler gillar och väljer att läsa språk. Som exemplen från Storbritannien och Sverige i föregående avsnitt visar, väljer elever istället ibland bort språkstudier om möjlighet ges. Samma fenomen märks vad gäller den negativa trenden i antalet som valt att skriva svenska i studentskrivningarna, sedan det blev frivilligt.

Frågan är om t.ex. pojkar som siktar på yrkesutbildning och som är mycket omotiverade att läsa svenska, skulle bli mer motiverade av att läsa franska, ryska eller kinesiska? Man kan också fråga sig vilket val de elever som idag är språkintresserade och motiverade att läsa svenska skulle göra om de plötsligt ställdes inför ett smörgåsbord av olika möjliga språk att läsa. Kanske skulle svenskstudierna få stryka på foten för studier i kinesiska? Risker, eller möjligheten, finns helt klart.

Val mellan svenska och annat ämne

Diskussionen i avsnitten ovan utgår ifrån en *språkvalsreform* där en elev skulle kunna välja mellan olika språk varav svenska är ett. Detta skulle dock inte nödvändigtvis behöva vara fallet. Ett utbild-

Man kan förvänta sig att de elever som inte intresserar sig för språk istället skulle välja andra ämnen som står till buds.

ningspolitiskt beslut skulle också kunna vara att en elev kan *välja mellan språk* (där svenska är ett av alternativen) *och andra skolämnen*. Konsekvenserna av ett sådant system måste tas i beaktande då det med högsta sannolikhet skulle leda till att färre elever totalt sett skulle läsa och kunna språk, vare sig det handlar om svenska eller andra språk.

Innan språkvalsreformen i Sverige började gälla 1994, fanns just möjligheten inför årskurs sju att välja mellan *moderna språk* och *teknik* eller ett *konsumentkunskapsämne*. Officiell statistik finns inte tillgänglig över hur många som valde något av de två senare ämnena istället för språk, men det var ändå upp till 50 % som valde dessa alternativ.⁹² Därtill var det vanligt att man hoppade av språken och bytte till något av de två andra ämnena efter en tid, då de kanske ansågs "roligare" och inte krävde lika mycket arbete som språkstudier. Intresset för att läsa frivilliga språk har i Finland som ovan diskuterats minskat över tid. Att antalet elever som läser tyska har minskat med mer än hälften det senaste decenniet bör också ses i ljuset av att det idag (till skillnad från 1970- och 1980-talen) finns gott om andra ämnen att välja bland. Att läsa en kurs i *fotografering* eller *dans*, kan te sig mer lockande för vissa elever än att läsa t.ex. tyska.

Man kan alltså förvänta sig att de elever som inte intresserar sig för språk istället skulle välja andra ämnen som står till buds. Det är också möjligt att elever som har språkintresse ändå skulle välja bort språk av strategiska, arbetsmässiga eller andra skäl.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att det är mycket svårt att göra en pålitlig prognos av hur stor andel som skulle läsa svenska i grundskolan, om det inte längre var ett obligatoriskt ämne. Det är bl.a. beroende av utbud av (språk)kurser, tillgång på behöriga lärare,

bostadsort, kön, social klass, föräldrars, syskons och vänners inflytande samt inneboende språkintresse och motivation hos eleven själv. Sedan tillkommer inflytande från det omgivande samhället, samhällelig debatt och allmänna trender vars påverkan på individuella språkval är svåra att överblicka.

Det är viktigt att påpeka att risken för social snedfördelning skulle kunna bli stor vid en reform där svenska inte längre lästes av alla. Det finns en risk eller möjlighet att det främst skulle vara välutbildade unga, företrädesvis flickor, som skulle ha svenskkunskaper medan individer med enbart grundskoleutbildning eller med yrkesutbildning skulle ha valt bort svenska helt. Vidare skulle föräldrars utbildningsnivå och visat intresse, rådgivning och stöd på ett tidigt stadium kunna spela en avgörande roll. De regionala skillnaderna skulle också kunna bli ännu större och möjligheterna att läsa svenska i olika delar av landet riskera variera avsevärt. Politiska beslut fattade i enskilda kommuner om utbudet av svenskundervisning, skulle få en betydande inverkan på vilka och hur många som erbjuds att läsa svenska.

Det räcker inte att diskutera och analysera hur stor andel som skulle läsa svenska på högstadiet om det vore frivilligt, utan också vilka och hur många som *fortsätter* att läsa det. Frivilliga språkval innebär alltid en viss risk att man väljer bort språk efter ett tag. Om svenska skulle bli ett frivilligt val i grundskolan resulterar det sannolikt i en frivillighet även på följande utbildningsstadiet. I ett sådant system innebär det en ökad risk för varje stadium att studerande avslutar sina svenskstudier. Frågan är hur stort bortfallet på vägen skulle kunna komma att bli.

Effekter på utbildningssystem och rekryteringskrav

En förändring i ett system påverkar alltid omliggande strukturer på något vis. Om en förändring görs på ett tidigt stadium i ett sammanhängande system som det finländska utbildningssystemet, får detta obönhörligen effekter, som ringar på vattnet. För att undersöka effekterna av ett frivilliggörande av svenska i den finska grundskolan på samhället, arbetsliv, rekrytering och språklagens genomförbarhet, måste därför varje steg i utbildningskedjan tas i beaktande. I nedanstående konsekvensanalys är utgångspunkten svenska som det andra inhemska språket, men parallellt med finska som det andra inhemska språket kan också dras.

Kausalitetskedja vid eventuellt frivilliggörande

Om svenska skulle bli ett frivilligt ämne i den grundläggande utbildningen finns det inget *i princip* som skulle hindra att svenska fortsatte att vara ett obligatoriskt ämne på t.ex. gymnasiet och i yrkesskolan. Det skulle då krävas att man kan erbjuda såväl fortsättningskurser för dem som läst svenska sedan låg- eller högstadiet, som nybörjarkurser för dem som påbörjat studierna på gymnasiet. På samma sätt skulle det *i princip* vara möjligt att ha obligatoriska studier i svenska på universitet och yrkeshögskola, inklusive obligatoriskt avläggande av språkexamen för statsförvaltningen. Konsekvenserna av sådana systemförändringar bör dock noga övervägas.

Om svenska vore *frivilligt i grundskolan, men obligatoriskt på yrkesskole- och gymnasienivå* måste man tänka över omfattningen

av svenskstudierna och dess mål på den senare nivån. För att t.ex. bibehålla det färdighetsmål som nuvarande läroplan för gymnasiet har för dem som påbörjat svenskstudierna i årskurs 7, skulle en ansenlig mängd undervisning i svenska behövas för dem som är nybörjare för att de skulle komma ikapp dem som studerat längre. Detta skulle innebära att de senare skulle behöva använda mer tid på att gå kurser i svenska på bekostnad av andra kurser och situationen mellan dem som läst svenska olika länge skulle inte bli jämlik. Om antalet undervisningstimmar istället skulle vara desamma för nybörjare respektive för dem som fortsatt sedan grundskolan, blir konsekvensen sämre språkfärdigheter i svenska hos nybörjarna. Detta skapar sedan i sin tur en ojämlik situation då högskolestudierna påbörjas.

Om målet fortsatt skulle vara att alla inom ramen för högskolestudierna ska uppnå nöjaktiga eller goda muntliga och skriftliga färdigheter i svenska, skulle en orimlig situation uppstå för såväl studenter som för högskolorna. Som ovan diskuterats skulle förkunskapsnivåerna vid högskolestart variera klart mer än de gör idag. Vid en situation där svenska skulle bli *ett frivilligt skolämne i såväl grundskola som gymnasium/yrkesskola* kan rentav inga förkunskaper *alls* i svenska krävas vid universitets- eller yrkeshögskolestudier eftersom detta skulle innebära diskriminering av studenter som valt att läsa andra språk på tidigare stadier. Högskolorna skulle vid båda dessa scenarier behöva bedriva mycket grundläggande undervisning i svenska vid sidan av mer avancerade kurser.

De olika förkunskapsnivåerna skulle innebära att vissa studenter skulle behöva klart mer språkundervisning än andra och dessa studier skulle ske på bekostnad av andra ämnen. Detta skulle skapa en ojämlik situation mellan studenter som läst svenska i olika grad under skoltiden, eftersom högskolestudierna då inte kan bedrivas på samma villkor. Beslutande organ vid fakulteter och utbildningsområden vid universiteten och yrkeshögskolorna skulle heller

knappast acceptera att språkstudier sker på bekostnad av studier i fackämnena.

Utexaminerade från vissa högskoleutbildningar kommer i högre grad än andra ifråga för statliga och kommunala tjänster där formella och reella svenskkunskaper krävs. Detta gäller exempelvis vårdutbildningar vid yrkeshögskolorna och medicinska, juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningar vid universiteten. Skulle det vara möjligt att svenskkunskaper och svenskstudier vore obligatoriska för alla studenter på vissa utbildningar men inte på andra? Om svenska vore frivilligt på tidigare skolstadier skulle det som ovan konstaterats innebära att studenter kom med klart varierande förkunskaper, och vissa skulle i teorin kunna komma utan några förkunskaper alls. Detta skulle kräva en omfattande satsning på språkstudier före eller inom ramen för högskoleutbildningen, och det skulle kräva sådana lösningar som inte diskriminerar några studenter. Med andra ord får inte ett val som gjorts i lågstadieåldern hindra någon att utbilda sig t.ex. till läkare. I ett sådant system finns en risk att enskilda föräldrar, politiska beslutsfattare på kommunal nivå som avgör om svenska ges eller inte i en viss skola samt andra möjliga påverkare spelar en allt för avgörande roll för ett barns framtida utbildnings- och karriärmöjligheter.

Avläggande av språkexamen inom högskolestudier

På grund av bl.a. ovanstående orsaker är det rimligt att anta att ett frivilliggörande i den grundläggande utbildningen skulle resultera i ett frivilliggörande i hela utbildningskedjan, inklusive yrkeshögskola och universitet. Detta skulle i sin tur innebära att man inte heller kan kräva att studenten ska avlägga språkexamen för statsförvaltningen för att få ut sin högskoleexamen. Däremot behöver detta inte innebära att *möjligheten* att avlägga språkexamen på yrkeshögskola och universitet skulle frångås. Studenter skulle även

fortsättningsvis kunna avlägga den på frivillig basis under sina studier. Vidare skulle avläggandet av språkexamen i princip kunna vara obligatoriskt enbart inom vissa utbildningar, men det kräver som ovan diskuterats att man kan erbjuda möjligheter till extra svenskstudier till dem som behöver. En reform, där inte alla högskolestudenter automatiskt får en språkexamen inom ramen för sina studier, skulle troligen innebära att fler än idag skulle behöva avlägga språkexamen för statsförvaltningen *utanför* högskolestudierna. En student som valt att inte avlägga examen under studierna men som senare behöver den, t.ex. vid sökande av viss tjänst, borde erbjudas möjlighet att göra detta.

Det är redan idag möjligt att avlägga språkexamen för statsförvaltningen utanför högskoleutbildningen. För att möta en eventuell och kanske kraftfullt ökad efterfrågan på avläggande av språkexamen, skulle man behöva bygga ut och bygga upp en struktur för examinationer som fungerar. Detta inkluderar att ha ett tillräckligt antal personer som har kompetens att examinera (svensklärare, fackområdeskunniga, språkexperter) och en genomtänkt infrastruktur (var, när och hur kan man avlägga examina). Man måste också ta ställning till vem som skulle bekosta examinationen. Idag betalar högskolestudenten inget själv för svenskundervisningen och examinationen.

En svårare nöt att knäcka än hur formaliteterna kring examine-randet skulle ordnas, är hur man säkerställer att examinanden inte bara tillägnar sig tillräckliga svenskkunskaper för att klara provet utan också att han/hon har sådana språkkunskaper *som är nödvändiga med tanke på det egna området* (förordningen om universitets-examina, 794/2004 6 §). Idag är systemet på högskolorna utarbetat så att alla studenter läser svenskkurser som är inriktade på deras eget specialområde. Vem skulle vid ett frivilliggörande då erbjuda kompletterande svenskundervisning för en viss individ som behöver den? Hur garanteras att det finns bransch-kunniga svensklärare

Om ett politiskt beslut skulle fattas där svenskan blev frivillig i skolan, vore det av yttersta vikt att också ta i beaktande hur eventuell senare inhämtning av svensk-kunskaper skulle möjliggöras, organiseras och finansieras.

där det behövs? Kan och bör i sådana fall såväl statliga som privata institut vara verksamma? Vidare måste man ta ställning till vem som skulle finansiera sådana studier. Denna fråga är inte trivial om behörighetsvillkor som gäller språk skulle kvarstå för anställning vid tvåspråkig statlig eller kommunal myndighet. Som systemet är nu får alla skolelever undervisning i svenska som bekostas av samhället. Borde då samhället bekosta studier, även om de arrangeras t.ex. av privata institut?

Om ett politiskt beslut skulle fattas där svenskan blev frivillig i skolan, vore det alltså av yttersta vikt att också ta i beaktande hur eventuell senare inhämtning av svenskkunskaper skulle möjliggöras, organiseras och finansieras.

Språkkunskaper som behörighetsvillkor vid anställning

I allmänhet gäller lagstadgade språkkunskaper som behörighetsvillkor främst för sådana tjänster där högskoleexamen också är behörighetsvillkor. Om avläggandet av språkexamen för statsförvaltningen inte längre vore en del av högskoleexamen skulle det alltså betyda, till skillnad från vad som idag är fallet, att en högskoleexamen *inte* nödvändigtvis inkluderar att man har påvisat minst nöjaktiga skriftliga och muntliga kunskaper i det andra inhemska språket. En logisk följd av detta skulle bli att man knappast kunde ha kvar skrivningen i språkkunskapslagen som bestämmer att om *högskoleexamen enligt lag och ordning är behörighetsvillkor* för en statlig anställning *krävs vid tvåspråkiga myndigheter att man har utmärkta muntliga och skriftliga kunskaper i befolkningsmajoritetens språk inom myndighetens ämbetsdistrikt samt nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i det andra språket* (424/2003, 6 § 1 mom.). Detta skulle innebära att personer med högskoleexamen som valt att inte läsa svenska inte skulle ha möjlighet att söka så-

dana tjänster (detsamma skulle gälla svenskspråkiga som valt att inte läsa finska).

Även om man skulle finna lösningar där språkutbildning och avläggande av språkexamen möjliggörs inom eller utanför högskolan (jfr. diskussionen ovan) är det tveksamt om man kan bibehålla språkkunskaper som behörighetsvillkor generellt för anställning vid tvåspråkig statlig eller kommunal myndighet där högskoleexamen är behörighetsvillkor. Om en tjänst skulle utlysas med sådant språkkrav och där två potentiella sökanden fanns, där den ena har tagit språkexamen för statsförvaltningen medan den andra endast hade begränsade (eller inga alls) kunskaper i svenska och ingen språkexamen, måste den senare sökanden kanske på mycket kort tid hinna inhämta tillräckliga språkkunskaper för att bli behörig att söka tjänsten. Detta skulle kunna visa sig vara en praktiskt taget omöjlig uppgift och hindra den sökande från att alls söka tjänsten. De två sökandena skulle då inte konkurrera på samma villkor.

Det skulle dock vara en drastisk lösning att över hela linjen utsluta språkkunskaper som behörighetsvillkor. Detta skulle innebära klara problem för förverkligandet av språklagen. Vore då ett alternativ till att *slopa* de språkliga behörighetsvillkoren, att istället *sänka* kraven på kunskaper i svenska? Idag är det *nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i det andra språket* som krävs vid anställningar vid tvåspråkiga statliga och kommunala myndigheter där högskoleexamen är behörighetskrav (för vissa tjänster krävs *goda* eller *utmärkta* kunskaper). En sänkning av kraven, så att de liknar de krav som gäller vid anställning vid enspråkiga myndigheter där man endast behöver *förstå* det andra språket, skulle eventuellt bättre matcha de reella kunskapsnivåerna.⁹³ Frågan är dock hur långt man skulle klara av att ge likvärdig service på svenska då man bara kan *förstå språket nöjaktigt*. Nöjaktiga kunskaper motsvarar det som på språkfärdighetsskalan kallas *fortsättningsnivå* (B1) medan nivån direkt under (A2) representerar en *nybörjarnivå*.

Nybörjarkunskaper i tal och skrift kan omöjligen räcka till för att sköta ärenden på svenska som garanterar att svenskspråkiga får likvärdig samhällsservice.

Språkkunskapslagen bestämmer inte att alla anställda måste ha kunskaper i både finska och svenska utan att språkkunskaper finns där de behövs. Ett alternativ kunde således vara att inte alla tjänster där högskoleexamen är behörighetsvillkor vid tvåspråkiga myndigheter har språkrav knutna till sig. Frågan man då måste ställa sig blir vid vilka tjänster svenskkunskaper ska anses nödvändiga.

Språkravet på minst nöjaktiga (och för vissa befattningar utmärkta) kunskaper i det andra språket gäller alltså inte för de tjänster som inte kräver högskoleexamen. Dessutom finns det också i realiteten möjligheter att kringgå språkravet för sådana tjänster där högskoleexamen är behörighetsgivande. Expertis inom ett visst område kan exempelvis anses vara viktigare än språkkunskaper och dispens från språkravet ges. En person med högskoleexamen från utlandet och med annat modersmål än finska eller svenska kan också komma undan språkravet. I många fall fungerar dessutom ett uppvisat språkintyg (såsom språkexamen för statsförvaltningen) vid anställning som enda garant för tillräcklig språklig kompetens medan de verkliga språkkunskaperna inte alls testas. En diskussion om anställdas språkliga färdigheter och om de räcker för att upprätthålla de språkliga rättigheterna som tryggas i grundlagen och språklagen, får därför inte handla enbart om avläggande eller innehavande av språkliga examina. Minst lika viktig som (om inte viktigare än) formell kompetens är reell kompetens: Finns de faktiska språkkunskaperna där de behövs?

Sammanfattning

En reform där svenskämnet för finskspråkiga skulle bli frivillig i den grundläggande utbildningen, skulle få återverkningar i hela utbildningskedjan. En sannolik effekt skulle bli nödvändigheten att göra svenskan frivillig på alla utbildningsstadier: Om svenska fortsatt vore obligatorisk t.ex. vid högskolestudier, skulle de som valt att inte läsa svenska på tidigare stadier missgynnas. Förkunskapsnivåerna skulle också variera kraftigt.

Ett frivilliggörande skulle sannolikt också omöjliggöra lagstadgade krav på kunskaper i svenska för vissa tjänster där högskoleexamen är behörighetsvillkor. Detta skulle innebära utestängning av individer som inte har läst svenska på tidigare stadier och sannolikt orsaka politisk debatt. Vidare skulle det kunna bli problem att fylla tjänsterna. Samtidigt skulle det inte vara en ändamålsenlig lösning att sänka kravnivån på kunskaper i svenska. Svagare kunskaper än de som motsvarar *nöjaktiga*, skulle innebära klara begränsningar i möjligheterna att erbjuda svenskspråkiga klienter likvärdig service.

Det skulle alltså vara problematiskt att bibehålla språkkravet för *alla* tjänster som kräver högskoleexamen vid tvåspråkiga myndigheter. Däremot skulle språkkraven mycket väl kunna kvarstå för vissa tjänster där man anser svenskkunskaper vara helt nödvändiga. Aktuella för dessa tjänster skulle då bara kunna bli sådana som har svenska som modersmål eller som har tillägnat sig kunskaper i svenska t.ex. under sin utbildning. Ett språkval som gjorts i lågstadiet och det språkutbud en viss kommun erbjuder, kan då bli avgörande för yrkeskarriären. För att de demokratiska och jämlika principerna inte ska sättas ur spel skulle det vid en sådan reform vara viktigt att erbjuda alla elever, i hela landet, *möjligheterna att läsa svenska och att kunna göra det hela vägen.*

**Minst lika viktig som
(om inte viktigare än)
formell kompetens är reell
kompetens: Finns de faktiska
språkkunskaperna
där de behövs?**

Effekter enligt yrkesområden

Eftersom intentionen bakom grundlagen (och som specificeras i språklagen) är att alla svenskspråkiga såväl som finskspråkiga individer ska kunna leva ett fullödigt liv på sitt modersmål, innebär det att man ska kunna få service av samhället i livets alla skeden. För detta behövs språkkunnig arbetskraft med olika utbildningsbakgrund och som är verksamma inom olika yrkeskategorier. Det är väsentligt att inte bara undersöka *hur många* som skulle ha svensk-kunskaper eller hur *goda färdigheter* som dessa behöver, utan också vilka konsekvenserna skulle bli för rekrytering enligt *olika yrkesområden och befattningar*.

Högskolestudenters syn på behov av svenska i yrkeslivet

Även om yrkeshögskolorna och universiteten har delvis olika uppgifter och utbildningarna resulterar i olika kompetenser och examina, så visar det sig att studenter inom olika fackområden har liknande uppfattningar om behovet och nyttan av svenska i yrkeslivet.

I två omfattande enkätundersökningar från yrkeshögskolor i Finland (N=1 549)⁹⁴ respektive ett universitet (N= 1 591)⁹⁵ framgick att studenter inom ekonomiska och samhällsvetenskapliga utbildningsområden i hög grad instämde i påståendet *Jag tror att svensk-kunskaper kan hjälpa mig i kommande arbetsliv*.⁹⁶ Vid yrkeshögskolorna instämde 64 % av studenterna inom *det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och administrativa området* i påståendet och 72 % respektive 58 % av universitetsstudenterna vid den *ekonomiska fakulteten* respektive *samhällsvetenskapliga fakulteten*.⁹⁷ Studenterna vid de två universitetsfakulteterna svarade

också i högre grad än övriga studenter att de troligen skulle ha läst universitetskursen i svenska även om den inte varit obligatorisk. Svaresmönstren i relation till påståendet *Jag vill lära mig svenska för att många arbetsgivare kräver det* var i stort sätt desamma.

De som visar lägst intresse för svenska och har relativt liten tro på att svenskkunskaper behövs på arbetsmarknaden, är främst studenter inom området *teknik och kommunikation* (yrkeshögskolan), och vid det undersökta universitetet i Jyväskylä, fakulteten för *informationsteknologi*. Ca en fjärdedel av dessa studenter instämde i påståendena om nyttan och behovet av svenska arbetslivet. Studenter inom *det naturvetenskapliga området, naturbruk- och miljöområdet* (yrkeshögskolan) samt studenter vid *matematisk-/naturvetenskaplig* fakultet (Jyväskylä universitet) visade också ett relativt lågt intresse. Framförallt var intresset bland universitetsstudenterna som läste naturvetenskaper, matematik eller informationsteknologi lågt vad gäller att delta i den obligatoriska universitetskursen i svenska; endast knappt var femte student instämde i *Jag skulle ha gått kursen i svenska även om den inte varit obligatorisk*.

Åsikterna studenterna hade korrelerade i viss mån med vilka färdigheter de hade i svenska. Enligt självbedömningar som yrkeshögskolestudenterna gjort var det just studenterna inom *det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och administrativa området* som hade de bästa färdigheterna.⁹⁸ Studenterna inom de *tekniska områdena* värderade sina egna kunskaper lägst. Vid universitetet visade det sig att studenterna vid samhällsvetenskaplig fakultet var de med de starkaste svenskkunskaperna: 62 % av studenterna hade i början av svenskursen kunskaper motsvarande *nöjaktiga* eller *goda* medan motsvarande andel bland studenterna vid ekonomisk fakultet var 44 %.⁹⁹ Kontrasten till studenterna vid informationsteknologisk fakultet var dock stor; endast 14 % av dessa hade *nöjaktiga* eller *goda kunskaper* i svenska. Detta innebär att hela 86 % av IT-studenterna endast hade nybörjarkunskaper i svenska. Med

andra ord kände dessa studenter inte bara låg motivation att läsa svenska utan de hade också mycket svaga kunskaper.

Universitetsstudenternas tro på behovet av svenska i arbetslivet har dock minskat över tid. I undersökningen ovan svarade 63 % år 2006/2007 att de tror att svenskkunskaper kan hjälpa dem i kommande arbetsliv medan andelen tre år senare (2009/2010) hade sjunkit till 46 %.¹⁰⁰ Detta är en statistiskt signifikant och kraftig minskning på kort tid. Det är vanskligt att svara på vad denna nedgång beror på men det är möjligt att frivilliggörandet av svenskan i studentexamen 2005 kan ha inverkat på den senare gruppens syn på vikten av att kunna och att studera svenska.

Expertis versus samhällsbehov

I prognosen Yrke 2020, där behovet av svenskspråkig arbetskraft på längre sikt uppskattats, framgår det tydligt att pensionsavgång-
en under tiden fram till år 2020 kommer att vara mycket omfattande.¹⁰¹ Detta skapar en ökad efterfrågan inom särskilt vissa yrkesområden. Detta gäller t.ex. tjänster inom offentlig förvaltning, det företagsekonomiska området, vårdare och handledare inom den sociala sektorn, läkare, jurister och ledar- och expertarbeten.

Yrke 2020 riktar främst in sig på behovet av svenskspråkig utbildning å ena sidan och arbetsmarknadsefterfrågan å andra sidan. Men det är sannolikt så att den kraftigt utökade efterfrågan på svenskspråkig arbetskraft kommer att kräva även finskspråkig arbetskraft med svenskkunskaper. Finskspråkiga studenter som läser inom samhällsvetenskapliga områden (vid det undersökta universitetet i Jyväskylä utbildas bl.a. psykologer, socialarbetare, statsvetare och politiskt sakkunniga) kan mycket väl efter sin examen komma att jobba inom tvåspråkiga statliga myndigheter. Där blir deras kunskaper i svenska i kombination med sakkunskap mycket viktiga. Även ekonomer har eftertraktad kompetens för det

offentliga. Finlands Näringslivs undersökning påvisar dessutom att det finns en stark efterfrågan bland näringslivets arbetsgivare på kunskaper i svenska. Studenterna själva tycks vara medvetna om denna efterfrågan och detta behov.

Kopplingen mellan studenter som utexamineras inom utbildningsområden som teknik, IT, naturvetenskaper och miljö å ena sidan och framtida arbete i offentliga myndigheter där svenskkunskaper krävs å andra sidan, är måhända inte lika tydlig som för samhällsvetare och ekonomer. Svenskkunnig kompetens inom dessa områden behövs ändå för att garantera service även för svenskspråkiga. I Språkbarometern 2008 gav informanterna ett mycket lågt vitsord vad gällde service på svenska i kontakten med kommunens *tekniska frågor och avfallshantering*. Det är också viktigt att det finns högutbildad arbetskraft med expertis t.ex. i miljöfrågor och att denna expertis finns att tillgå även på svenska. Risken för språkliga *domämförluster*, dvs. att svenska blir obrukbart inom vissa områden, är således överhängande om språkkunnigheten minskar. Studenter som läser informationsteknologi eller naturvetenskapliga ämnen, menar ibland att engelska är det gängse fackspråket inom området och det enda språk utöver finska som behövs.¹⁰² Om finska studenter på väg ut i arbetslivet inte klarar av att använda svenska i sitt professionella utövande finns på sikt en viss risk för språklig (svensk) domämförlust i Finland inom dessa områden.

Medvetenheten om svenskans plats i högskoleutbildningen och på arbetsmarknaden är generellt hög bland universitetsstudenter. I ovan nämnda undersökning instämde sjuttiotre procent i *Jag förstår varför svenskstudier är en del av universitetsexamen*. På samma sätt var förtroendet för innehållet i universitetskursen ganska hög. Sextiofyra procent av informanterna instämde i *Jag tror att kursen är nyttig för kommande arbetsliv*. Samtidigt var det förhållandevis få som skulle gått kursen om den var frivillig. Endast 29 % av universitetsstudenterna svarade att de skulle ha gått kursen om den

inte varit obligatorisk. Många av studenterna förstod alltså varför man läser svenska på universitetet, att man kan ha nytta av kursen och av språkkunskaper i kommande arbetsliv, men man var mindre intresserad av att befästa dessa kunskaper inom ramen för högskolestudierna. Med andra ord, om kursen vore frivillig skulle sannolikt många prioritera andra kurser.

Om svenskan istället skulle bli ett frivilligt ämne i grundskolan, kan man, som diskuterades i föregående avsnitt, anta att färre än i dag kommer till högskolan med kunskaper i svenska. I ett system där avläggandet av kurser och examina i svenska då även på högskolenivå vore frivilligt, kan man alltså förvänta sig att en minoritet av högskolestudenterna skulle gå en svenskurs och avlägga språkexamen för statsförvaltningen. Så länge språkkrav vid anställningar kvarstår, skulle detta med stor sannolikhet öka antalet individer som på ett senare stadium behöver gå språkkurser och avlägga språkexamen *utanför* utbildningen.

Vårdyrken

Det finns vissa funktioner i samhället där fungerande språklig service kanske är extra viktig. Detta gäller t.ex. hälso- och sjukvård. Hur väl förverkligandet av språkliga rättigheter fungerar i dessa sammanhang varierar som redan konstaterats stort. Yrkesgrupper där det på ett generellt plan påvisats språkkompetensbrister är sjukvårdare, som utbildas på yrkeshögskolor, och närvårdare, som utbildas på yrkesskolor.

Inom yrkeshögskolornas *social-, hälso- och idrottsområde* utbildar man förutom sjukskötare även t.ex. fysioterapeuter, ergoterapeuter, barnmorskor och socionomer. I en nationellt omfattande enkätundersökning med 1 549 finskspråkiga yrkeshögskolestudenter, framgick att studenterna inom *social-, hälso- och idrottsområdet* har bättre kunskaper i svenska än studenterna inom *tekniska*

En vanlig studentreaktion är "Är det här allt vi får?". Studerandena uttrycker således frustration över att de inte hinner lära sig tillräckligt mycket yrkesrelaterad svenska under studierna.

området, men sämre än de inom *det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och administrativa området*.¹⁰³ De intar också en slags mellanposition vad gäller inställningen till svenska. Femtiofyra procent av studenterna instämde i påståendet *Studier i svenska är viktiga för mig, för kunskaper i svenska kan hjälpa mig/vara till nytta i mitt kommande yrke* och fyrtiofyra procent i *Jag vill lära mig svenska för att många arbetsgivare kräver det*.¹⁰⁴

I en djupintervju med en yrkeshögskolelärare¹⁰⁵ som undervisar på de obligatoriska svenskkurserna inom social-, hälso- och idrottsområdet, nämner läraren att en vanlig studentreaktion är ”Är det här allt vi får?”. Studerandena uttrycker således frustration över att de inte hinner lära sig tillräckligt mycket yrkesrelaterad svenska under studierna. Å andra sidan är den intervjuade lärarens erfarenhet att studenterna inte prioriterar extra och frivilliga språkstudier (varken i svenska eller i engelska) utöver andra studier. Vid den yrkeshögskola läraren undervisar på, erbjuds heller inte fördjupade kurser av ekonomiska skäl.

Läraren konstaterar att förkunskaperna varierar avsevärt. Han nämner särskilt skillnaden mellan dem som kommer med endast yrkesskolexamen i bagaget (t.ex. närvårdarexamen) och dem som har examen från gymnasiet. Om studenter med yrkesskolexamen bakom sig konstaterar läraren att de ofta *vill* och verkligen *försöker* lära sig, men det är svårt då de har mycket svaga förkunskaper. På frågan om dessa studenter (med yrkesskolexamen) efter genomgången kurs på yrkeshögskolan har tillräckliga språkkunskaper så att de skulle klara sig i yrkeslivet svarar han: ”nej”.

Just kategorin närvårdare, som läraren konkret nämner, är exempel på en yrkeskategori man ofta kommer i kontakt med i vardagslivet och där fungerande kommunikation är central. Närvårdare jobbar exempelvis vid hälsovårdscentraler, sjukhus, vårdhem,

servicebostäder, åldringshem, daghem, läkarstationer, tandläkarcentraler, inom hemtjänsten och handikappvården.

Närvårdarexamen får man efter en 2-3-årig utbildning vid yrkesskola, vid läroanstalter som ordnar vuxenutbildning samt via läroavtal. Som redan konstaterats är svenskstudiernas omfång vid yrkesskolorna litet, i allmänhet bara en studievecka.¹⁰⁶ Målet för svenskstudierna är heller inte att utveckla språkfärdighetsnivån (jämfört med grundskolan) utan främst att lära sig t.ex. yrkesrelaterad terminologi. Detta innebär alltså i praktiken att de kunskaper man förväntas ha också motsvarar en nybörjarnivå. Med detta i åtanke är det lättare att förstå problematiken med bristande språkkunskaper som påtalas inom vårdområdet. Det är en frustrerande situation för såväl den som behöver den språkliga servicen (t.ex. den svenskspråkige förälder med barn som kommer till barnrådgivningen eller den svenskspråkige åldringen vid serviceboendet) som för den som skulle behöva ge den (t.ex. närvårdaren). Det är heller ingen enkel situation för den som anställer personalen i en tvåspråkig kommun, d.v.s. att hitta personal som har tillräcklig språklig kompetens.

Det är alltså så redan i nuvarande system att yrkesskolutbildade ofta har svaga kunskaper i svenska. Vidare visar elever vid yrkesskolor ofta mindre intresse för att läsa språk (svenska) än elever vid gymnasier. Redan i grundskolan har man urskiljt olika inställning till att läsa svenska mellan dem som siktar på gymnasiestudier och dem som planerar en yrkesutbildning.¹⁰⁷ *Detta tyder på, om svenska skulle bli ett frivilligt ämne i skolan, att flertalet elever som påbörjar yrkesskola, redan i grundskolan har valt bort svenska och inte läst någon svenska alls.* Om dessa sedan fortsätter till yrkeshögskola för att vidareutbilda sig till t.ex. sjukskötare har de obefintliga (eller skralla) kunskaper i svenska. Detta betyder att rekryteringsbasen för svenskkunniga närvårdare och sjukskötare skulle bli ännu snävare än i dag. Detta måste man beakta och ta ställning till vid en

eventuell reform som påverkar svenskan som obligatoriskt skolämne.

Prognoser över kommande behov av svenskkunnig arbetskraft visar att de omfattande pensionsavgångarna inom de närmaste åren kommer att skapa ett mycket starkt tryck på hälso- och sjukvården.¹⁰⁸ Många av dem som idag är yrkesverksamma inom svensk- och tvåspråkig hälso- och sjukvård kommer själva att pensioneras. Den proportionellt sett stora befolkningsgrupp som pensionärerna kommer att utgöra innebär också en ökad efterfrågan på vårdtjänster. Svenskkunskaper hos finskspråkig vårdpersonal kommer därför kontinuerligt att behövas och efterfrågas.

Polisrekrytering

För poliser gäller villkor som på vissa sätt skiljer sig från t.ex. sjukskötare och närvårdare som diskuterats ovan. Grundexamen för poliser jämföras visserligen med examina på andra stadiet (liksom närvårdarexamen) men för att bli antagen krävs att man redan tidigare har en examen från yrkesskola eller gymnasium (liksom för att antas till sjukskötartutbildning vid yrkeshögskola). Polismyndigheten är en statlig myndighet och om man efter grundexamen till polis söker tjänst i ett tvåspråkigt distrikt, krävs att man kan visa minst nöjaktiga kunskaper i tal och skrift i minoritetsspråket. Detta krav finns däremot inte nödvändigtvis vid sökande av närvårdare eller sjukskötartjänster i tvåspråkiga kommuner.

Om svenska skulle bli ett frivilligt ämne i grundskolan måste man noga utreda och diskutera hur man skulle hantera det som med stor sannolikhet skulle komma att inträffa, dvs. att individer som inte läst någon svenska alls skulle vilja söka in till polisutbildningen. Om förkunskaper i svenska krävs för att komma ifråga för utbildningen skulle det antingen betyda att de som valt att inte läsa svenska i skolan skulle stängas ute och inte ha möjlighet att

bli polis, eller att man måste erbjuda svenskundervisning inför eller inom utbildningen. Det första scenariot, att individer utestängs från möjligheten att söka är inte rimligt och skulle troligen orsaka ett ramaskri. Det andra alternativet, att erbjuda svenskundervisning i någon form, skulle måhända vara möjligt men samtidigt innebära stora utmaningar (jfr diskussionen i föregående kapitel).

Om det skulle bli ohållbart att kräva förkunskaper i svenska vid antagning och genomförande av polisgrundutbildningen, får det som följd att inte alla poliser som arbetar i tvåspråkiga distrikt kan förutsättas ha kunskaper i svenska. I ett tidigare avsnitt diskuterades servicekedjor som princip, dvs. att man finner praktiska lösningar där man vid behov t.ex. vidarebefordrar ärenden till personer som har tillräckliga språk- och sakkunskaper. En polischef gav också konkreta exempel på hur man löser sådana situationer i hans distrikt (se tidigare avsnitt).¹⁰⁹ En polis i fält måste dock ofta handla snabbt t.ex. vid gripanden, vid trafikolyckor eller givande av böter. Om det finns poliser som inte ens har grundläggande kunskaper i svenska kan situationer uppstå där klienten och polisen i värsta fall inte alls kan kommunicera. I en nödsituation kan detta bokstavligen betyda en fara för livet.

Sammanfattning

En konsekvens av en reform där svenskan skulle bli frivillig i grundskolan skulle vara att de studenter som söker in till yrkes- högskolor och universitet har mycket varierande förkunskaper i svenska. Enligt de opinionsundersökningar som genomförts vid yrkeshögskolor och universitet kan man se att i synnerhet studenter vid samhällsvetenskapliga och ekonomiska utbildningar har en mer positiv syn på svenskans betydelse för och i arbetslivet. Studenter inom tekniska och naturvetenskapliga utbildningar har en mer negativ syn. Dessa ämnesvisa tendenser motsvarar till viss

del det samhällsbehov som också troligen finns. Samtidigt behövs kombinationen språkfärdighet och sakkunskap även inom andra områden, som t.ex. teknik och miljö. Dessa behov kan bli svåra att fylla vid en eventuell reform.

För vissa människonära yrken med en extra samhällsviktig funktion, består utbildningen av grundläggande yrkesstudier (vid yrkesskola). Detta gäller t.ex. närvårdare och poliser. Redan i dag är utmaningen vad gäller svenskstudier i dessa grupper stor, då intresset för att läsa svenska ofta är lågt. Det finns en klar risk att sådana grupper skulle komma att välja bort svenskan redan i grundskolan om möjligheten gavs. Behovet av svenskkunnig vårdpersonal har visat sig större än utbudet och efterfrågan kommer att öka än mer i framtiden. Om svenska skulle bli ett frivilligt ämne i skolan, skulle det bli ett mycket större problem att besätta tjänster med svenskkunnig personal. En mycket viktig aspekt att ta i beaktande är också hur man skulle hantera det faktum, vid t.ex. antagningen till polisutbildningen, att det skulle finnas sökanden som inte har läst någon svenska alls tidigare. Om man inte finner praktiska lösningar som fungerar, skulle detta få klara konsekvenser för tillämpandet av språkliga rättigheter inom vården och i kontakten med polisen.

Slutsatser

Som konstaterats i denna utredning skulle en systemförändring där svenska inte längre var ett obligatoriskt ämne i grundskolan sannolikt kunna få långtgående konsekvenser för upprätthållandet av de språkliga rättigheterna som tryggas i grundlagen och språklagen. Konsekvenserna skulle kunna bli så omfattande att det uppstår en konflikt med grundlagen där det bestäms att ”Finlands nationalspråk är finska och svenska” (17 §). Med andra ord, ett frivilliggörande av svenskan i skolan kunde leda till en så kraftig försämring av kunskaperna i svenska att den svenskspråkiga befolkningens grundlagsenliga rättigheter inte längre skulle kunna tillgodoses ens på tillnärmelsevis lika grunder.

”Finland är ett tvåspråkigt land”

Som svar på frågan varför svenska ska vara ett obligatoriskt språk i skolan förekommer ofta uttrycket ”[därför att] Finland är ett tvåspråkigt land”. Med detta menas att det i grundlagen fastställs att Finland har två nationalspråk (finska och svenska) och att finskspråkiga och svenskspråkiga har rätt till likvärdig service. En kolumnist formulerar det så här: *”Svenska är inte ett minoritetsspråk som existerar för att hålla de svenskspråkiga nöjda. Svenskan är ett nationalspråk, oberoende av om man själv använder det eller inte. Det är inte en tolkningsfråga eller förhandlingsbart så länge det är ett gemensamt finländskt beslut att det ska vara så, ett beslut som förnyats senast i grundlagen från år 2000.”*¹⁰

Kort sagt kan man uttrycka det som att tvåspråkigheten innebär att det ska fungera lika väl att verka på båda språken i Finland. Detta betyder dock inte nödvändigtvis att alla individer ska kunna eller kan både finska och svenska (lika bra). Därför är inte obligato-

risk svenska i finska skolor i teorin en förutsättning för att nationen ska vara tvåspråkig enligt lag. Däremot kan det diskuteras vad ett slopande av obligatoriet i praktiken skulle kunna innebära för bevarandet av Finland som ett tvåspråkigt land.

Sannolika konsekvenser vid ett frivilliggörande av svenskan

Nedan följer en sammanfattning av möjliga *effekter på och för kunskaperna i svenska* som skulle kunna följa på ett eventuellt avskaffande av den obligatoriska svenskan i grundskolan.

- Svenska som frivilligt språkval i grundskolan skulle innebära att färre än idag läser svenska.
- Risker vad gäller sociala, könsmässiga och regionala aspekter finns, så att elever som siktar på gymnasie- och högskolestudier i högre grad än de som siktar på yrkesstudier, flickor i högre grad än pojkar, och elever i vissa regioner framför andra skulle kunna komma att välja att läsa svenska och ha kunskaper i svenska när de kommer ut på arbetsmarknaden.
- Om inga särskilda villkor skulle ställas på kommuner beträffande det lokala språkutbudet, skulle kommunerna få en större makt än tidigare över de språkval som kan göras vid skolorna. I förlängningen skulle då kommunens utbud kunna spela en avgörande roll för en elevs fortsatta utbildning och arbetsliv.
- Ett frivilliggörande i grundskolan skulle innebära en dominoeffekt vilket med stor sannolikhet skulle orsaka att svenskan görs frivillig även på senare utbildningsstadier, inklusive yrkeshögskolor och universitet.
- När ett ämne studeras frivilligt, finns möjligheten också att avsluta studierna. Risken för avhopp ökar för varje utbild-

ningsstadium där det är möjligt att välja bort det. För svenskans del skulle det kunna innebära att de som studerar svenska ända från grundskola till högskola blir få.

- Baserat på vad yrkesskolelever idag anser om svenskstudier, kan man anta att få elever vid yrkesskolor skulle välja att läsa svenska om det blev frivilligt. Detta skulle kunna leda till problem att rekrytera svenskkunniga inom många offentliga serviceyrken. Det skulle också kunna innebära att elever som försätter att utbilda sig efter yrkesexamen, t.ex. till sjukskötare och poliser, har svaga eller inga alls kunskaper i svenska.
- Om svenskan skulle bli frivillig i grundskola och gymnasium, skulle det innebära att studenter kom till högskolan med mycket varierande förkunskaper i svenska. Detta innebär i praktiken att systemet med obligatorisk kurs i svenska, inklusive avläggande av språkexamen för statsförvaltningen inom ramen för högskoleexamen, svårigen skulle kunna bestå.
- I princip skulle det kunna vara möjligt att bibehålla obligatoriet vid högskolan för vissa utbildningar, men detta skulle kräva ett system där svaga eller obefintliga förkunskaper i svenska kan inhämtas antingen inom ramen för eller utanför utbildningen.
- Om avläggandet av språkexamen för statsförvaltningen inom ramen för högskoleutbildningen skulle bli frivillig (liksom kurser i svenska), skulle färre än idag avlägga språkexamen.
- Om tendenser som syns bland dagens högskolestudenter skulle fortsätta att gälla, skulle studenter inom områden som ekonomi och samhällsvetenskaper i högre grad än studenter inom miljö, teknik och naturvetenskap avlägga språkexamen för statsförvaltningen.
- Inom fackområden där få skulle avlägga högskolekurser i svenska inklusive språkexamen, riskerar svenskkunskaper att bli ovanliga. Inom dessa områden skulle språkliga do-

mänförluster kunna uppstå. Det skulle också kunna innebära problem att rekrytera individer till statliga tjänster där en kombination av språkkunskaper och sakkunskaper är nödvändiga.

- Vid ett frivilliggörande av svenskstudier vid högskolan, skulle det vara svårt att behålla skrivningen i språkkunskapslagen som bestämmer att om högskoleexamen enligt lag och ordning är behörighetsvillkor för en statlig anställning *krävs vid tvåspråkiga myndigheter att man har [---] nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper i det andra språket* (424/2003, 6 § 1 mom.). Eftersom inte alla med högskoleexamen då skulle ha påvisat nöjaktiga kunskaper i det andra språket, skulle dessa kunna uppleva sig diskriminerade vid tjänstetillsättningar.
- Om språkkrav vid tjänstetillsättningar skulle kvarstå, skulle en sannolik följd bli att behovet av fortbildning och andra kurser i svenska utanför den reguljära utbildningen skulle komma att öka, liksom avlägganden av språkexamina.
- Medan dagens utbildningssystem bygger på att alla elever får en likartad grundutbildning och att alla får lära sig landets andra språk, skulle ett frivilliggörande av svenskan sannolikt innebära att inte alla finskspråkiga skulle ha läst svenska. En potentiell risk skulle finnas att det bildas en "elit" som kan både finska och svenska och som skulle få ett försprång till t.ex. högre poster i nordiska sammanhang.
- Ett minskat antal personer som har läst och behärskar svenska skulle också kunna påverka den privata sektorn. Detta skulle yttra sig i ett mer begränsat svenskspråkigt utbud och mer begränsad service både i Finland och i handeln med Sverige och de andra nordiska länderna. Vidare skulle det kunna uppstå problem vid upphandling av tjänster från privata aktörer (t.ex. vårdföretag) i statliga eller tvåspråkiga kommunala myndigheter där språklagen skall följas.

Att beakta vid diskussioner om den obligatoriska svenskans framtid

Om svenskämnet för finskspråkiga skulle bli frivilligt skulle inte det nödvändigtvis eller automatiskt innebära att den svenskspråkige medborgaren *inte* kan fortsätta att leva och verka på svenska. Men då krävs att staten och kommunerna noga håller uppsikt och vidtar åtgärder. Mycket viktigt skulle bli att försäkra att *tillräckligt många finskspråkiga elever skulle vilja lära sig svenska* och att de skulle ha de *faktiska möjligheterna att göra det*. Det skulle också gälla att *de som börjar läsa svenska i grundskolan fortsatte att (och också gavs möjlighet att fortsätta) läsa svenska på alla stadier*.

Ett alternativ skulle kunna vara att ålägga alla kommuner i Finland skyldighet att erbjuda svenskundervisning för de elever som vill. Antalet elever som vill läsa, dvs. gruppernas storlek, skulle inte få avgöra om det anordnas undervisning eller inte. Det skulle också bli extra viktigt att satsa på att motivera elever till att välja svenska, stödja lärare på bästa sätt och att noga informera elever och deras föräldrar om t.ex. de språkbehov som finns i senare arbetsliv.

En central fråga är vad *tillräckligt många* i praktiken innebär, liksom *vem* som innehar språkkunskaper. Det är mycket svårt att förutspå hur många som skulle välja att läsa svenska och man måste vara beredd på olika scenarier (jfr. studentexamensreformen 2005 där antalet som skrivit svenskan successivt minskat). Vad gäller vem som skulle välja att läsa svenska, finns en klar risk att det skulle ske en snedfördelning vad gäller kön, region och utbildningsnivå. Detta måste man på något sätt ta ställning till. Likaså är det av betydelse, om en språkvalsreform skulle genomföras, om det val eleven ska göra skulle stå mellan *svenska och andra språk* eller mellan *svenska, andra språk och andra ämnen*. Om man utbildningspolitiskt vill stå fast vid att man genom skolsystemet ska läsa minst två språk utöver modersmålet måste man undvika att språk

ställs mot andra ämnen. Man borde också undvika att spela ut och ställa språk mot varandra.

Vid en eventuell språkvalsreform skulle det vara av yttersta vikt att följa upp behov inom olika yrkesområden och branscher så att det inte uppstår stora luckor mellan medborgares behov och det allmännas möjlighet att tillgodose dessa. Man skulle också behöva ta hänsyn till behov som finns inom den privata sektorn.

Man bör vidare ha i åtanke vilka resurser svenskspråkiga själva bidrar med. Hur ser rekrytering inom svenskspråkiga utbildningar ut? I vilken mån servar svenskspråkiga själva svenskspråkiga (samt finskspråkiga), och inom vilka områden? Till detta hör att diskutera hur man ska locka svenskspråkiga att arbeta inom offentlig sektor med stat och kommun som arbetsgivare.

Frågan om hur rekryteringspolitiken skulle påverkas kan på ett generellt plan besvaras med att rekryteringsbasen skulle bli snävare och att vissa områden skulle få större problem än andra. Kopplat till detta är frågorna om kraven på kunskaper i svenska skulle behöva sänkas så att de motsvarar de faktiska kunskaperna samt om tryck skulle skapas på att avskaffa de lagstadgade kraven på kunskaper i svenska inom offentlig förvaltning. Att generellt sänka krav är ingen bra utväg. Dagens krav är uppsatta efter vad som anses nödvändigt för att klara en viss tjänst. Idag gäller minst nöjaktiga muntliga och skriftliga kunskaper för sådana tjänster vid tvåspråkiga myndigheter där högskoleexamen enligt lag och förordning är behörighetsvillkor. Som ovan konstaterats skulle en konsekvens av frivilliggörandet bli att denna skrivning knappast kan kvarstå då avläggande av språkexamen knappast *lär* kunna fortsätta vara en obligatorisk del av högskoleexamen. Dock har ganska få tjänster detta behörighetsvillkor. En trolig konsekvens skulle bli att det får avgöras från fall till fall vilka språkkunskaper som förutsätts i praktiken vid en viss tjänstetillsättning. Avvägningen innebär bl.a. att man måste ta hänsyn till att det kan finnas sökanden med högsko-

leexamen och lämplig sakkunnigkompetens, men som valt att inte läsa svenska, samtidigt som det för vissa tjänster är av absolut vikt att man har kunskaper i svenska.

Det finns också andra tjänster där man idag ska uppvisa minst nöjaktiga kunskaper även om högskoleexamen inte är behörighetsvillkor (t.ex. poliser) och det finns tjänster där det krävs att man uppvisar utmärkta kunskaper (t.ex. vissa domartjänster). Det är av yttersta vikt att ta ställning till hur man skulle hantera att det vid en eventuell språkvalsreform skulle kunna komma att finnas sökanden till polisgrundutbildningen som inte läst någon svenska alls och att det skulle kunna finnas personer inom rättsväsendet som inte ens har grundläggande kunskaper i svenska. Detta skulle exempelvis kunna få som effekt att rättegångar måste genomföras på ett annat språk än på ens modersmål (kanske med hjälp av tolk), alternativt inte kan genomföras alls. Detta inkräktar på centrala medborgerliga rättigheter. Svaga eller obefintliga språkkunskaper skulle också gälla personal inom t.ex. vården. Här uppstår smärtpunkter i samhället som skulle kräva särskild uppmärksamhet.

Frågan är då om myndigheterna kan åtgärda luckor som uppstår i kunskaperna i svenska för att säkra tillgången till svensk-språkig arbetskraft. Enligt språkkunskapslagen behöver inte alla anställda kunna både finska och svenska utan språkkunskaper ska finnas där de behövs. Vid en eventuell språkvalsreform, där färre anställda än idag skulle förväntas ha svenskkunskaper, skulle svaret på myndigheterna att förverkliga de språkliga rättigheterna kunna komma att bli ännu större än det är idag. Det skulle krävas tydliga rutiner och fungerande planer för hur man ska hantera situationer där svenskspråkig service behövs. Servicekedjor, tolkning och översättning skulle komma att behöva systematiseras för att fungera effektivt.

Svenskspråkiga (de som har svenska som modersmål) ska inte bli tilldelade uppgifter de inte har sakkompetens för, enbart för att

de kan språket. Vid en reform där färre finskspråkiga skulle kunna svenska, skulle myndigheter och utbildningsanstalter sannolikt få satsa på att utbilda och fortbilda såväl svenskspråkiga som finskspråkiga anställda så att de får en kombination av sakkunskap och språkkunskap. Det skulle också kunna innebära att universiteten får delvis ändrade uppgifter: Istället för att t.ex. utbilda svensklärare för finskspråkiga grundskolor och gymnasier, kan det bli nödvändigt att ytterligare utveckla och utöka utbildningen av översättare och tolkar eller rentav inrätta ny sorts utbildning (t.ex. för informatörer). En systemändring där inte alla skulle ha läst svenska i skolan skulle sannolikt också öka efterfrågan på svenskkurser för vuxna, skraddarsydda fortbildningskurser och fler språkexaminationer utanför den reguljära undervisningen. Man måste ta ställning till hur detta skulle arrangeras och vem som skulle stå för kostnaderna.

Slutord

Svenska språket har en stark ställning i Finland tack vare dess status som jämställt nationalspråk med finskan i grundlagen. En grundlag ändras sällan. Opinionsen *mot* att Finland ska vara ett officiellt tvåspråkigt land är dessutom svag. Dessa faktorer pekar på att grundlagen inte kommer att ändras inom överskådlig framtid. Däremot kan en systemförändring där svenska skulle bli ett frivilligt skolämne komma att utmana det som grundlagen ska trygga, dvs. att tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningens kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder. Det finns en risk att samhället inte i framtiden längre kan trygga denna rätt. Ett frivilliggörande av svenskan kan också på sikt urlaka den tvåspråkiga identiteten hos nationen och försvaga den naturliga samhörigheten med det övriga Norden.

Suomenkielinen yhteenveto:

Valinnainen ruotsi? Koulutuksellisia seurauksia

Åsa Palviainen (o.s. Nordqvist) on dosentti ja lehtori Jyväskylän yliopiston kielten laitoksella. Hän on syntynyt ja kasvanut Ruotsin länsirannikolla, mutta asunut vuodesta 2003 Jyväskylässä suomalaisen aviomiehensä kanssa. Hän suoritti filosofian tohtorin tutkinnon kielitieteessä vuonna 2001 Göteborgin yliopistossa ja hänelle myönnettiin vuonna 2007 dosenttuuri Jyväskylän yliopistossa. Puhutun ja kirjoitetun kielen oppiminen, viime vuosina erityisesti kielenoppiminen Suomessa, on aina ollut hänen tutkimustyönsä punainen lanka.

Johdanto

”Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. [---]” (Perustuslaki 17 §)

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Tämä tarkoittaa, että molempia kieliä on voitava käyttää kaikilla yhteiskunnan osaluilla. Näiden kielellisten oikeuksien toteuttaminen edellyttää

asianmukaista ja riittävää kielitaitoa sekä päätöksentekijöiltä, päätösten julkistajilta että palveluiden ja informaation tuottajilta.

Tämä selvitys keskittyy niihin mahdollisiin seurauksiin, joita suomenkielisten koulujen pakollisen ruotsinopetuksen muuttamisella valinnaiseksi voisi olla sekä koulutusketjulle että yhteiskunnan mahdollisuuksille ylläpitää kielilain erikseen määrittelemiä kielellisiä oikeuksia. Selvitys ei ota kantaa pakollisen ruotsinopetuksen jatkumisen puolesta tai vastaan.

Skenaario ruotsinopetuksen muuttamisesta valinnaiseksi suomenkielisessä peruskouluissa sivuaa seuraavia kysymyksiä:

- Miten ruotsin muuttaminen valinnaiseksi vaikuttaisi yksittäisen suomenkielisen yksilön oikeuksiin ja mahdollisuuksiin?
- Mitä tapahtuisi kansalaisen oikeudelle voida elää ja toimia ruotsiksi Suomessa?
- Miten ruotsin muuttaminen valinnaiseksi vaikuttaisi rekrytointipolitiikkaan?
- Miten ruotsin muuttaminen vapaaehtoiseksi vaikuttaisi ruotsin kielen taitovaatimuksiin työelämässä?
- Syntyisikö painetta luopua lakiin kirjatuihin julkishallinnon ruotsintaitovaatimuksista?
- Millaisia erityishuomiota vaativia kipupisteitä yhteiskuntaamme syntyisi?

Vaikka suomi on pakollinen oppiaine ruotsinkielisissä kouluissa ja sekini olisi mahdollisesti muutettava valinnaiseksi, rajoittuu tämä selvitys käytännöllisistä syistä vain *ruotsiin pakollisena oppiaineena suomenkielisissä kouluissa* ja siihen, *kuinka ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet toteutuvat etenkin julkisella sektorilla.*

Kielilaki teoriassa ja käytännössä

Suomen kansalliskielten käytöstä julkisella sektorilla on säädetty kielilaissa (423/2003). Tämä laki koskee samoin ehdoin sekä suomea että ruotsia, eikä näin ollen anna erityisoikeuksia kummallekaan kielelle. Kielilaki ei merkitse, että kansalaisella olisi oikeus palveluihin omalla kielellään kaikissa tilanteissa tai kaikkialla Suomessa. Kielilain kolmannen pykälän mukaan lakia sovelletaan *tuomioistuimissa ja muissa valtion viranomaisissa* (esim. Verohallinnossa), *kunnallisissa viranomaisissa, itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa* (esim. Kansaneläkelaitoksessa), *eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa*. Myös Itellan ja Valtion rautateiden kaltaiset yhtiöt ovat kielilain velvoittamia. Kielilaki ei kuitenkaan velvoita pankkeja, vakuutusyhtiöitä, yksityisiä lääkäripalveluita tai kauppvoja.

Kaksikielisissä kunnissa jokaisella yksilöllä on täysi oikeus käyttää omaa kieltään *niin valtiollisissa kuin kunnallisissakin viranomaisissa*. *Yksikielisissä kunnissa* jokaisella yksilöllä on oikeus käyttää suomea tai ruotsia *valtiollisissa viranomaisissa*. *Kunnallisilla viranomaisilla* (esim. kunnallinen sairaanhoito, kirjastot) ei yksikielisissä kunnissa sitä vastoin ole velvollisuutta tarjota palveluita muulla kuin enemmistökielellä.

Se, miten hyvin kielilaki käytännössä toteutuu, riippuu mm. laitoksesta itsestään ja kansalaisen äidinkielestä. Vuoden 2008 Kieli-barometrissa tutkittiin kaksikielisiä kuntia, ja 84 % kaksikielisissä kunnissa vähemmistönä elävistä suomenkielisistä ilmoitti saavansa aina tai useimmiten suomenkielistä palvelua asioidessaan kunnallisissa viranomaisissa (esim. kunnallinen terveydenhuolto, lähin sairaala, vanhustenhoito, KELA, Verovirasto), kun taas vastaava prosenttiluku ruotsinkielisillä oli 39. Vaasan ruotsinkieliset olivat tyytyväisempiä kuin Turun tai Helsingin ruotsinkieliset. Kuntien

mukaan hoidossa on alueellisia eroja, ja ne kertoivat vaikeuksista rekrytoida kielitaitosta henkilökuntaa.

Läheskään kaikilla kunnallisilla viranomaisilla ei myöskään ole täsmällisiä päätöksiä, mitä tulee palkattavan henkilökunnan kielitaitoon. Työpaikkaa täytettäessä voidaan siis vaatia kielitodistusten esittämistä, mutta kielitaitoa ei erityisesti tarkisteta. Tämä koskee hoitoalan lisäksi esimiespaikkoja monissa kaksikielisissä kunnissa ja poliisivoimissa. 21 poliisia 26:sta ilmoitti eräässä tutkimuksessa, että he puhuvat ruotsia ruotsinkielisten kanssa omasta aloitteestaan vain harvoin tai eivät lainkaan. Näin oli piirin kaksikielisyydestä huolimatta ja vaikka virkamiehen velvollisuudesta kohdata asiakas oma-aloitteisesti tämän omalla kielellä on säädetty kielilaissa.

Ruotsinkielen taito suomenkielisessä koulutuksessa

Suomenkielisten koululaisten ja opiskelijoiden valmiuksia ruotsinkielessä on viime vuosina kartoitettu monissa tutkimuksissa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että enemmistöllä suomenkielisistä yhdeksäsluokkalaisista – samoin kuin ammattikoulujen opiskelijoista – on vain vasta-alkajan taidot ruotsissa. Tyttöjen valmiudet ovat keskimäärin poikien valmiuksia paremmat ja myös heidän asenteensa ruotsinopiskelua kohtaan ovat usein positiivisemmat. Vain noin 40 % lukiolaisista on lukion päättövaiheessa saavuttanut korkeakouluissa vaadittavan taitotason. Ammattikorkeakouluopiskelijoiden vaikeudet selviytyä korkeakoulutason kielitaitovaatimuksista ovat vielä suurempia. Ilmiötä selittää osaltaan ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkinnon suorittaneiden välinen suuri taitoero, jota puolestaan selittää se tosiseikka, että ammatilliseen tutkintoon sisältyy vähemmän ruotsinopetusta kuin lukiokoulutukseen.

Valinnaiset vs. pakolliset kielet

Kaikki oppilaat opiskelevat toisen kotimaisen kielen lisäksi vähintään yhtä vierasta kieltä. 95 % suomenkielisistä oppilaista aloittaa englannin (viimeistään) peruskoulun kolmannella luokalla ja 90 % aloittaa ruotsin seitsemännellä luokalla. Näiden kielten lisäksi on mahdollista valita valinnaisia kieliä viidennellä ja kahdeksannella luokalla (sekä lukiossa), mutta **kiinnostus kieltenopiskelua kohtaan on Suomessa vähäistä ja vuosien kuluessa entisestään heikentynyt: vuonna 1994 39 % peruskoululaisista opiskeli kahdeksannella luokalla alkanutta valinnaiskieltä; vuonna 2007 prosenttiluku oli vain 13.** Eräs syy vähentyneeseen kiinnostukseen saattaa olla muiden valinnaisten kurssien lukumäärän huomattava kasvu sekä se, että vieraan kielen opiskelun katsotaan vaativan enemmän aikaa ja energiaa kuin muiden valinnaisaineiden. Myös ruotsin muuttaminen valinnaiseksi ylioppilastutkinnossa vuonna 2005 on aiheuttanut kokeeseen osallistuvien jatkuvaa vähenemistä. **Ruotsin ylioppilaskokeeseen osallistuvien abiturienttien osuus on vuosien 2005 ja 2009 välisenä aikana laskenut 90 prosentista 68 prosenttiin.** Tytöt kirjoittavat ruotsin useammin kuin pojat. Lukioiden ja alueiden välillä on suuria eroja.

Kielivalinta?

Keskustelussa ruotsin muuttamisesta valinnaiseksi viitataan mielellään yksilön oikeuksiin, eli oppilaan mahdollisuuteen tehdä omia valintoja. Asia on kuitenkin monimutkaisempi kuin että kaksitoistavuotias valitsee itseään eniten houkuttelevan kielen yläasteella opiskeltavaksi. Vanhempien ja muun ympäristön mielipiteet ja kokemukset ovat peruskoulun alaluokilla usein ratkaisevan tärkeitä. Lisäksi kunta päättää viime kädessä, mitä kieliaiaineita kouluissa on tarjolla, ja paikallispoliittiset päätökset vaikuttavat suuresti kie-

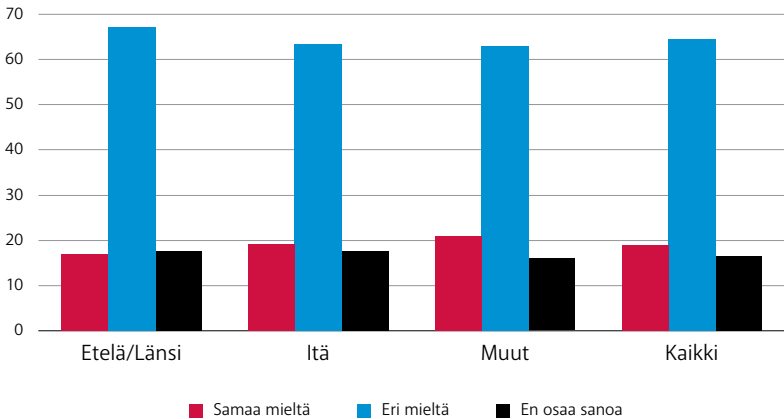
livalikoimaan. **Monissa kouluissa ei esim. ole nykyään mahdollisuutta valita ensimmäiseksi, kolmannella luokalla alkavaksi kieleksi mitään muuta kuin englanti,** ja ruotsilla aloittaminen on mahdollista vain poikkeustapauksissa.

Resurssisivistä (taloudelliset, opettajien pätevyys tai oppilasainees) ei ole realistista tarjota kaikkia mahdollisia kieliä yhdessä ja samassa koulussa. Jos ruotsi olisi valinnainen kieli ja niin sanotusti ”antaisi tilaa” toisille kielille, ei vieläkään olisi itsestään selvää, että kaikki oppilaat voisivat valita juuri sen kielen, jota he haluavat opiskella. On vaikeaa ennustaa, mitä kieliä todella valittaisiin.

Jos ruotsi muutettaisiin valinnaiseksi, olisi olemassa riski, että jotkut kunnat eivät taloudellisista syistä lainkaan pitäisi ruotsia mukana kielivalikoimassaan. **Siksi mahdollinen ruotsin valinnaiseksi muuttaminen vaatisi päätöksen, että kunnilla olisi aina velvollisuus tarjota ruotsin- ja suomen kielen opetusta oppilasryhmän koosta riippumatta.**

Vaikka julkishallinto tarvitsee tiettyjen kielten (esim. ruotsi) ja elinkeinoelämä tiettyjen kielten (esim. venäjä) osaajia, ei kieliä, joita oppilaat itse haluaisivat oppia, ole kartoitettu yksityiskohtaisesti. Keskustelussa, jonka mukaan Itä-Suomessa lähellä Venäjän rajaa asuvien oppilaiden tulisi voida lukea ruotsin sijasta venäjää, oletetaan usein oppilaiden itsensä olevan kiinnostuneita venäjän opiskelusta, samaan tapaan kuin suomenkielisten oppilaiden oletetaan kaksikielisillä alueilla automaattisesti olevan kiinnostuneita ruotsista. Tällaista itsestään selvää automatiikkaa ei kuitenkaan ole olemassa: 1575 Jyväskylän yliopiston opiskelijalle tehty **kyselytutkimus osoitti ruotsin opiskelua koskevien asenne-erojen olevan hyvin pieniä ja tilastollisesti merkityksettömiä, olivatpa opiskelijat kotoisin Etelä- tai Länsi-Suomesta, Itä-Suomesta tai Suomen muista osista.**

Kuvio 1: Vastausten *täysin/jokseenkin samaa mieltä*; *täysin/jokseenkin eri mieltä* ja *en osaa sanoa* jakauma väittämässä **Jos olisin saanut valita, en olisi opiskellut ruotsia lainkaan**, jaoteltuna 1575 yliopisto-opiskelijan kotikunnan mukaisesti. Lähde: Jyväskylän yliopiston SVE2JU-projekti, Viiteluettelo.⁷⁴

Pätevyys ehdot ja kielitaitovaatimukset

Ruotsin muuttaminen valinnaiseksi peruskoulussa johtaisi luonnollisesti siihen, että ruotsista tulisi valinnainen myös myöhemmillä koulutusasteilla korkeakoulut mukaan lukien. Kyselytutkimukset osoittavat varsinkin ammatillisissa oppilaitoksissa (ja joillaan ammattikorkeakoulun linjoilla) opiskelevien kiinnostuksen ruotsia kohtaan olevan laimeaa. Tämä viittaa siihen, että **tietyillä ammattiryhmillä, esim. hoitohenkilökunnalla, poliiseilla ja muulla ammatillisen koulutuksen saaneella henkilökunnalla tulee olemaan rajallinen tai olematon ruotsinkielentaito heidän siirtyessään työelämään.**

Kielilain mukaan *kaikkien* kunnan tai valtion työntekijöiden ei tarvitse osata ruotsia, kunhan viranomainen voi taata yksilölle sel-laista palvelua, johon tällä lain mukaan on oikeus. Ruotsin muut-

taminen valinnaiseksi voisi kuitenkin merkitä huomattavia rekrytointivaikeuksia viranomaisille, ja ruotsia taitavat työnhakijat ohittaisivat ruotsia osaamattomat. Tilanne saattaisi muuttua vieläkin huolestuttavammaksi oikeusturvan, poliisikoulutuksen ja poliisin velvollisuuksien kannalta. Poliisin palkkaaminen edellyttää nykyään ruotsinkielen taidon osoittamista. **Jos ruotsi olisi valinnainen oppiaine, olisi mahdollista, että poliisikoulutukseen hakeutuisi henkilöitä, jotka eivät lainkaan osaa ruotsia.**

Ruotsinkielen taidon osoittamista vaaditaan tietyissä, esim. valtion ja kunnan viroissa. Ns. kielitaitolain mukaan *Valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Yksikielisessä viranomaisessa edellytetään viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää ymmärtämisen taitoa.* (Kielitaitolaki 424/2003 6 § 1 mom.). Jotta kaikilla korkea-asteen koulutuksen saaneilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet hakea tällaisia virkoja, suorittavat kaikki yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijat *valtioneuvoston kieli-tutkinnon, ns. ”virkamiesruotsin”* osana korkeakoulututkintoaan.

Jos ruotsi olisi peruskoulussa valinnainen oppiaine, ei korkeakouluopinnot aloittavilta ylioppilailta voitaisi edellyttää ruotsinkielen taitoa. Näin ollen ei myöskään olisi kohtuullista sen enempää korkeakoulun kuin opiskelijankaan kannalta tarjota alkeiston ruotsinopetusta siinä määrin kuin tyydyttävän suullisen ja kirjallisen taidon saavuttaminen vaatisi. Tämä merkitsisi, ettei kaikilla korkea-asteen koulutuksen hankkineilla olisi samanveroisia tai riittäviä ruotsin kielen taitoja heidän tullessaan työmarkkinoille, ja etteivät he voisi kilpailla työpaikoista samoin ehdoin. **Jos kielitai-**

tolain kielitaito- ja pätevyysehdot pysyisivät ennallaan, ei hakijalla, joka ei ole opiskellut ruotsia, toisin sanoen olisi mahdollisuutta hakea tiettyjä julkisen sektorin virkoja.

Jos kielitaitolakia toisaalta muutettaisiin, olisi perustuslain määräysten täyttäminen ongelmallista: *Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla.* [---] (perustuslaki 17 §).

Yksittäiset kuntatason päätökset koulujen kielivalikoimasta voisivat tulla keskeiseen osaan oppilaiden jatkokoulutuksen ja ammatillisen uran kannalta. Näin ollen olisi huomioitava, mikäli ruotsista tulisi valinnainen oppiaine, **että kunnan päätös olla tarjoamatta ruotsinopetusta saattaa aiheuttaa ongelmia oppilaiden myöhemmille mahdollisuuksille hakea työpaikkaa julkiselta sektorilta.**

Yhteenveto seurauksista

- On hyvin vaikeaa arvioida, kuinka monet opiskelisivat ruotsia, jos se olisi valinnaista. Määrä olisi kuitenkin pienempi kuin nykyään.
- On olemassa sosiaalisten sekä sukupuoleen ja alueisiin liittyvien vinoutumien riski. Valinnaista ruotsia opiskelisivat todennäköisesti enemmän lukioon ja korkeakouluopintoihin kuin ammatillisiin opintoihin suuntautuvat oppilaat. On myös todennäköistä, että tytöt opiskelisivat ruotsia enemmän kuin pojat, ja että ruotsin opiskelussa syntyisi alueellisia eroja.
- Ruotsin muuttaminen peruskoulussa valinnaiseksi aiheuttaisi dominoreaktion, joka suurella todennäköisyydellä johtaisi siihen, että ruotsin olisi oltava valinnainen oppiaine myös myöhemmillä koulutusasteilla, korkeakoulut mukaan lukien.

- On todennäköistä, että vain harvat opiskelijat ammatillisessa koulutuksessa opiskelisivat valinnaista ruotsia. Tämä johtaisi vaikeuksiin monissa julkisen sektorin palveluammateissa. Se voisi myös merkitä sitä, että ammatillisen tutkinnon jälkeen opintojaan esim. sairaanhoitajaksi tai poliisiksi jatkavat opiskelijat osaisivat ruotsia heikosti tai eivät lainkaan.
- Asuinpaikka, poliittiset päätökset ja kuntien kielitarjonta tulisivat ratkaisevan tärkeiksi oppilaan jatkokoulutusmahdollisuuksien ja julkisella sektorilla työskentelymahdollisuuksien kannalta.
- Jos ruotsi olisi valinnainen myös korkeakouluissa, olisi vaikeaa noudattaa kielitaitolakia, jonka mukaan *Valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Yksikielisessä viranomaisessa edellytetään viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää ymmärtämisen taitoa.* (424/2003, 6 § 1 mom.). Koska kaikki korkeakoulututkinnon suorittaneet eivät tällöin voisi osoittaa tyydyttävää toisen kotimaisen kielen taitoa, voisivat he kokea tämän seikan virantäytössä diskriminoivana.
- Nykyinen koulutusjärjestelmä perustuu ajatukselle, että kaikkien oppilaiden on saatava samankaltainen peruskoulutus ja mahdollisuus oppia maan molempia kieliä, mutta ruotsin muuttaminen valinnaiseksi saattaisi edesauttaa molempia kieliä osaavan ”eliitin” muodostumista. Tällä ”eliitillä” olisi etusija esim. Pohjoismaiseen yhteistyöhön liittyviä korkeampia virkoja täytettäessä.
- Mahdollisuudet rekrytoida ruotsintaitoista henkilökuntaa yksityisellä sektorilla ja elinkeinoelämässä heikkenisivät,

mikä voi hankaloittaa kaupankäyntiä sekä kansallisella että pohjoismaisella tasolla.

Lopuksi

Ruotsin kielen asema suomen kielen kanssa tasa-arvoisena kansalliskielenä on turvattu perustuslaissa, joten sen asema Suomessa on vahva. Perustuslakia muutetaan harvoin. Suomen kaksikielisyyttä *vastustavalla* näkemyksellä on lisäksi vain vähän kannattajia. Nämä tekijät viittaavat siihen, ettei perustuslakia olla lähitulevaisuudessa muuttamassa. Systeeminmuutos, jossa ruotsista tulisi valinnainen oppiaine, tulisi kuitenkin haastamaan sen, minkä kielilaki pyrkii turvaamaan, eli tyydyttää maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tarpeet samoin perustein. On olemassa vaara, ettei yhteiskunta enää tulevaisuudessa voi turvata tätä oikeutta. Ruotsin muuttaminen valinnaiseksi voisi myös ajan kuluessa heikentää kansakunnan kaksikielistä identiteettiä ja Suomen luontaista yhteenkuuluvuutta toisten Pohjoismaiden kanssa.

Källor

Aamulehti (debattinlägg) 20.3.2009: ”Sämre kunskaper i svenska drabbar det nordiska samarbetet - och Finland”. [Tillgänglig 2.11.2010] http://www.aamulehti.fi/sunnuntai/teema/asiat_avaus/8624111.shtml

ALFA (artikel) 2010: ”Moderna språk – ämnen i kris”. *ALFA* 02/10.

ALFA (intervju) 2010: ”Svårt att lära ut språk i skolan”. *ALFA* 02/10.

Backman, H. & Westerholm, A 2009: *Yrke 2020. En prognos över behovet av svenskspråkig arbetskraft och yrkes- och högskoleutbildning för svenskspråkiga*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. [Tillgänglig 2.2.2011] <http://www04.edu.fi/svenska/yrkesutbildning/yrke2020/Default.asp?menu=Rapport&site=Rapport>

Cenoz, J. 2000: ”Research on multilingual acquisition.” I: J. Cenoz & U. Jessner (red.) *English in Europe: The acquisition of a third language* s. 39–53. Clevedon: Multilingual Matters.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching and assessment (CEFR) 2001: Council of Europe. Cambridge: Cambridge University Press.

Cummins, J. 2000: *Language, power, and pedagogy. Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, England: Multilingual Matters.

Elinkinoelämän keskusliitto EK 2010: *Työelämässä tarvitaan yhä useampia kieliä*. EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu 2009. [Tillgänglig 1 november 2010] http://www.ek.fi/www/fi/yrityskyselyt/henkilosto_ja_koulutustiedustelu.php?we_objectID=11548

Elsinen, R. & Juurakko-Paavola T. 2006: *Korkeakouluopiskelijoiden ruotsin kielen taidon arviointi*. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisua 4/2006.

Fiilin, U. 2007: ”Språkexamen i samband med studierna.” I: T. Leblay & M. Reuter (red.) *Valtionhallinnon kielitutkinnot – Språkexamina i reviderad form* s. 100–107. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Folkhälsolag (66/1972).

Folktinget 2006: *Pohje – vad är det?* Helsingfors: Folktinget.

Förordningen om polisens förvaltning (ursprungligen 158/1996, i senaste form med ändringar 516/2009).

Förordningen om universitetsexamina (794/2004).

Geber, E. 2010: *Den obligatoriska svenskan i Finland – en historisk analys*. Magma pm 1. [Tillgänglig 3.1.2011] <http://www.magma.fi/magma-media/den-obligatoriska-svenskan>

Godsland, S. 2010: ”Monolingual England. The Crisis in Foreign Language Enrollments from Elementary Schools through College.” *Hispania* 93.1 (2010), s. 113–118.

Green-Vänttinen, M., Korkman Ch. & Lehti-Eklund, H. 2010: *Svenska i finska gymnasier*. Nordica Helsingiensia 22. Helsingfors universitet.

- Herberts, K. 2009: *Service på svenska och finska - ett medborgarperspektiv, Språkbarometern 2008*. Åbo Akademi.
- Hufvudstadsbladet (ledare) 22.8.2010 "Välvilja för svenskan inte vilja nog". [Tillgänglig 3.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/ledare/2010/8/22/d50950.php>
- Hufvudstadsbladet (artikel) 9.7.2010: "Svensk vård inte alltid svensk". [Tillgänglig 2.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/helsingfors/2010/7/9/d49356.php>
- Hufvudstadsbladet (artikel) 18.10.2010: "Brax: 'Inga nya språkexperiment'". [Tillgänglig 3.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/10/18/w53335.php>
- Huhtala, A. 2007: "Erinomaisen tason kielitutkinto – esseestä täsmätehtäviin." I: T. Leblay & M. Reuter (red.) *Valtionhallinnon kielitutkinnot – Språkexamina i reviderad form* s. 63–68. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Jaatinen, P. & Juuso, M.. 2008. "Ammattikorkeakouluopiskelijan kielitaito – kuulu kasvaa, kuka rakentaisi sillan?" Satakunnan ammattikorkeakoulu. *Sarja B, raportit* 5/2008.
- Juurakko-Paavola, T. 2008: "Ammattikorkeakoulujen ruotsin kielen opinnoista ja niiden kehittämisenäkymistä." *KeVer-verkkolehti* vol 7, No 2.
- Juurakko-Paavola, T. 2009: "Students' Proficiency in Swedish and Their Motivation to Study Swedish at the Finnish Universities of Applied Sciences." I: R. Kantelinen & P. Pollari (red.) *Language Education and Lifelong Learning* s. 203–222. Joensuu: University Press of Joensuu.
- Juurakko-Paavola, T. under utgivning: *Ammattikorkeakoulujen ruotsin ja suomen kielen opinnoista*. Rapport för Nationalspråksutredningen. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen
- Justitieministeriet 2004: *Språklagen*. Särtryck. Publikation 2004:2.
- Kantelinen, R. under utgivning: *Kansalliskielten opinnoista ja opiskelusta toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa*. Rapport för Nationalspråksutredningen. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen
- Kauppinen, M. 2008: "Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Social- och hälsovårdstjänster på eget språk i tvåspråkiga kommuner." *Stakesin rapporteja – Rapporter* 4/2008.
- Kerkkänen, V. 2003: *Vill högstadieelever lära sig svenska? Attityder till och motivation för svenska i tre skolor i östra Finland*. Opublicerad pro gradu-avhandling. Helsingfors universitet.
- Keskisuomalainen (artikel) 22.9.2010 "Ruotsin suosio romahti yo-kirjoituksissa puoleen". [Tillgänglig 3.11.2010] <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/ruotsin-suosio-yo-kirjoituksissa-romahti-puoleen/600606>
- Keski-Uusimaa (intervju) 28.1.2010: "Koulujen kielten opetus on jämähtänyt 80-luvulle". [Tillgänglig 3.11.2010] <http://www.keski-uusimaa.fi/Uutiset/Viikkouutiset/Koulujen-kielten-opetus-on-jamahtanyt-80-luvulle>
- Lag om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda (424/2003).
- Lag om patientens ställning och rättigheter (1992/785).
- Lag om specialiserad sjukvård (1062/1989).

- Lag om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (1994/559).
- Lankinen T. 2010: *Utbildningen i utveckling*. Föredrag på Folktingets session i Helsingfors 17.4.2010.
- Lappalainen, I. 2009: *Vill gymnasieelever i östra Finland helst studera svenska eller ryska i skolan?* Opublicerad kandidatavhandling. Jyväskylä universitet.
- Leblay T. & Reuter M. (red.) 2007: *Valtionhallinnon kielitutkinnot – Språkexamina i reviderad form*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Loikkanen, E. & Rasilainen, N. 2010: *Förverkligande av språkliga rättigheter i Finland: En studie av svenskans ställning i polisens verksamhet i det tvåspråkiga Vanda*. Opublicerad pro gradu-avhandling. Åbo universitet.
- Louhiala-Salminen, L. 2002: *Communication and language use in merged corporations: cases Stora Enso and Nordea*. Helsinki: Helsinki School Of Economics.
- Magma/Taloustutkimus 2008: *Svenskans ställning i Finland*. [Tillgänglig 3.11.2010] <http://www.magma.fi/magma-media/svenskans-staellning-i-finland-del-1>
- MTV3 (artikel) 30.5.2009: ”Yo-ruotsin suosio edelleen laskussa”. [Tillgänglig 2.11.2010] <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2009/05/888800>
- Myntti, K. 2009: *Nationalspråk och minoritetsspråk i ljuset av finländsk lagstiftning och internationella konventioner*. Helsingfors: Svenska kulturfonden och Folktinget.
- Niemi, H. 2008: *Korkeakoulututkintoihin kuuluvan ruotsin kielen taidon osoittaminen. Korkeakoulujen ruotsinopettajien käsityksiä virkamiesruotsin merkityssisällöstä ja sen taitotasovaatimuksosan toteutumisesta*. Doktorsavhandling. Acta Univ. Oul. E 99, 2008.
- Nordqvist Palviainen, Å. & Jauhojärvi-Koskelo, C.. 2009: ”Mitt i brytpunkten: Finska universitetsstudenters åsikter om svenska.” I: L. Collin & S. Haapamäki. (red.) *Svenskan i Finland II* s. 125–133. Åbo: Åbo universitet.
- Opettaja (intervju) 13.3.2009: ”Lukiolaisten liitto: Ruotsi valinnaiseksi” [Tillgänglig 3.11.2010] http://www.opettaja.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2009_11/132991.htm
- Opettaja (artikel) 2009: ”Kielitaito on myös humanistista pääomaa. Kielivaranto rapautuu”. *Opettaja* 5/2009, s. 32–33.
- Palmgren, S. 2007: ”Finlands språklagstiftning och kraven på språkkunskaper i stat och kommun.” I: T. Leblay & M. Reuter (red.) *Valtionhallinnon kielitutkinnot – Språkexamina i reviderad form* s. 9–15. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Palviainen, Å. 2010: ”The Proficiency in Swedish of Finnish-speaking University Students: Status and Directions for the Future.” *Apples – Journal of Applied Language Studies*, Vol. 4, 1, 2010, s. 3–23. [Tillgänglig 3.11.2010] <http://apples.jyu.fi/>
- Palviainen, Å. 2011: *Från grundskola till arbetsliv. Vad händer på vägen?* Föredrag på SLS' seminarium Tradition och förnyelse i svenskundervisningen i finska skolor. Hanaholmen 21.1.2011. <http://www.sls.fi/doc.php?category=1&docid=781>
- Palviainen, Å., Juurakko-Paavola, T., Kantelinen, R. & Jauhojärvi-Koskelo C. 2010: *Possessed and requested skills of Swedish in Finnish-speaking polytechnics and*

university students: How to bridge the gap? Föredrag presenterat på AAAL 2010 Annual Conference, Atlanta, GA, USA. 6-9.3.2010.

Sipinen, M. 2007: "Lilla svenska språkprovet". Hundrade hågkomster av prov i provinsen. I: T. Leblay & M. Reuter (red.) *Valtionhallinnon kielitutkimot – Språkexamina i reviderad form* s. 40–48. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Skolinspektionen 2010: Moderna språk. *Skolinspektionens rapport 2010:6*. Stockholm.

Socialvårdslagen (710/1982).

Språklagen (423/2003).

Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2006. Helsingfors: Justitieministeriet. [Tillgänglig 1.11.2010] <http://www.om.fi/sv/Oikeapalsta/Haku/1198084778540>

Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009. Helsingfors: Justitieministeriet. [Tillgänglig 1.11.2010] <http://www.om.fi/sv/Oikeapalsta/Haku/1236880953561>

SUKOL 2010 Tilastotietoa kielivalinnoista. [Tillgänglig 2.11.2010] http://www.sukol.fi/etusivu_w/kielivalinnat/tilastotietoa_kielivalinnoista

Tallroth, P. 2007: "Kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ja niiden merkityksestä viransaannin edellytyksenä." I: T. Leblay & M. Reuter (red.) *Valtionhallinnon kielitutkimot – Språkexamina i reviderad form* s. 16–25. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Tandefeldt, M. 2003: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.

Tempus (artikel) 2008: "Kielivalinnat tilastojen valossa: Englannin suosio jatkuu." *Tempus 1/08*, s. 12–13.

Tholin, J. & Lindqvist, AK. 2009: *Språkval svenska/engelska på grundskolan: en genomlysning*. Borås: Högskolan i Borås.

Tuokko, E. 2009. *Miten ruotsia osataan peruskoulussa? Perusopetuksen päättövaiheen ruotsin kielen B-oppimäärän oppimistulosten kansallinen arviointi 2008*. Oppimistulosten arviointi 2/2009. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. [Tillgänglig 3.11.2010] http://www.oph.fi/julkaisut/2009/miten_ruotsia_osataan_peruskoulussa

Utbildningsstyrelsen 2003: *Grunderna för läroplanen i gymnasieutbildning för ungdomar 2003*. [Tillgänglig 3.11.2010] http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans_och_examensgrunder/gymnasiet

Utbildningsstyrelsen 2004: *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004*. [Tillgänglig 1.11.2010] http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans_och_examensgrunder/grundlaggande_utbildningen

Utbildningsstyrelsen 8.10.2010: *WERA - webb-rapporteringstjänst*. [Tillgänglig 8.10.2010] <https://www.data.oph.fi/wera/wera?page=frameset&lang=sv>

Utbildningsstyrelsen/Fountain Park 2010: *Tulevaisuuden koulu. Verkkohaastattelun raportti*. [Tillgänglig 3.11.2010] http://www.oph.fi/ajankohtaista/uutisarkisto/102/mita_nuoret_ajattelevat_peruskoulusta_3

Noter och referenser

- 1 Tandefelt 2003 s. 11
- 2 För en grundligare historisk genomgång av argument, se Geber 2010.
- 3 Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2010
- 4 Magma/Taloustutkimus 2008
- 5 Aamulehti (debattinlägg) 20.3.2009
- 6 Louhiala-Salminen 2002
- 7 Utbildningsstyrelsen 2004 s. 127
- 8 Redogörelsen bygger på Språklagen. Särtryck 2004; Palmgren 2007; Fiilin 2007; Tallroth 2007; Myntti 2009; Statsrådets berättelse 2006; Folktinget 2006
- 9 28 § i folkhälsolagen; 33 § i lagen om specialiserad sjukvård; 40 § i socialvårdslagen.
- 10 18 § i lag om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården.
- 11 Sipilinen 2007
- 12 Tallroth 2007
- 13 Herberts 2009
- 14 Herberts 2009 s. 36
- 15 Statsrådets berättelse 2006; Statsrådets berättelse 2009
- 16 Statsrådets berättelse 2009 s. 15
- 17 Statsrådets berättelse 2006 s. 40
- 18 Statsrådets berättelse 2009 s. 17
- 19 Statsrådets berättelse 2009 s. 21
- 20 Statsrådets berättelse 2009 s. 15
- 21 Folktinget 2006
- 22 Kauppinen 2008
- 23 Statsrådets berättelse 2009 s. 38
- 24 Statsrådets berättelse 2009 s. 15
- 25 Hufvudstadsbladet (artikel) 9.7.2010
- 26 Tallroth 2007
- 27 16-16 c § i förordningen om polisens förvaltning
- 28 Statsrådets berättelse 2009: s. 46-48
- 29 Statsrådets berättelse 2009 s. 49-58
- 30 Statsrådets berättelse 2009 s. 49
- 31 Statsrådets berättelse 2006 s. 55
- 32 Loikkanen & Rasilainen 2010

- 33 Loikkanen & Rasilainen 2010 s. 74
- 34 Loikkanen & Rasilainen 2010 s. 80
- 35 Lankinen 2010
- 36 SUKOL 2010
- 37 Utbildningsstyrelsen 8.10.2010
- 38 Kantelinen *under utgivning*
- 39 Detta motsvaras av nivå A1.3 i nivåskalan för språk i läroplansgrunderna.
- 40 Kantelinen *under utgivning*
- 41 Keskisuomalainen (artikel) 22.9.2010
- 42 MTV3 (artikel) 30.5.2009
- 43 Fiilin 2007
- 44 Huhtala 2007
- 45 Leblay & Reuter 2007; Elsinen & Juurakko-Paavola 2006
- 46 Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching and assessment (CEFR) 2001
- 47 Utbildningsstyrelsen 2003; Utbildningsstyrelsen 2004
- 48 Palviainen 2010
- 49 Elsinen & Juurakko-Paavola 2006
- 50 Tuokko 2009
- 51 Kantelinen *under utgivning*
- 52 Takala refererad i Fiilin 2007
- 53 Resultaten från studentexamensproven offentliggörs årligen. Bedömningarna av proven görs enligt Studentexamensnämndens fastställda kriterier. Vitsorden fördelas relativt så att endast en viss andel kan få ett bestämt vitsord. I och med att vitsorden fördelas relativt och proven inte är helt jämförbara är det svårt att jämföra prestationer från olika år. Med andra ord är det vanskligt att endast utifrån poäng i studentexamensresultaten säga något om hur svenskkunskaperna eventuellt förändrats över tid.
- 54 Juurakko-Paavola 2008
- 55 Palviainen 2010
- 56 Juurakko-Paavola 2008; Palviainen 2010
- 57 Niemi 2008; Jaatinen & Juuso 2008
- 58 Magma/Taloustutkimus 2008
- 59 Se t.ex. Opettaja (artikel) 13.3.2009
- 60 Kantelinen *under utgivning*
- 61 Juurakko-Paavola *under utgivning*
- 62 Palviainen m.fl. 2010, Palviainen 2011
- 63 Palviainen 2011

- 64 Tuokko 2009; Kantelinen *under utgivning*; Juurakko-Paavola 2009; Palviainen 2010
- 65 Tuokko 2009
- 66 Det är möjligt i vissa kommuner att börja med det första främmande språket i årskurs 1 eller 2.
- 67 Utbildningsstyrelsen 8.10.2010
- 68 Tempus (artikel) 2008
- 69 Elinkeinoelämän keskusliitto 2010; Keski-Uusimaa (intervju) 28.1.2010
- 70 MTV3 (artikel) 30.5.2009
- 71 Palviainen 2011, Nordqvist Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo 2009
- 72 Utbildningsstyrelsen/Fountain Park 2010
- 73 Statsrådets berättelse 2009 s. 62
- 74 Opettaja (artikel) 2009
- 75 Hufvudstadsbladet (artikel) 18.10.2010
- 76 Cenoz 2000; Cummings 2000
- 77 Green-Väntinen, Korkman & Lehti-Eklund 2010
- 78 Data insamlade läsåret 2006/2007 (n=776) respektive 2009/2010 (n=815) i SVE2JU-projektet vid Jyväskylä universitet (för projektbeskrivning, se t.ex. Nordqvist Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo 2009).
- 79 Palviainen 2011
- 80 Kerkkänen 2003
- 81 Lappalainen 2009
- 82 Herberts 2009 s. 43-48.
- 83 Godsland 2010
- 84 Beroende på kommun börjar man någon gång i årskurs 1 till 4. Femtio procent av eleverna börjar vid sju års ålder i årskurs 1.
- 85 ALFA (artikel) 2010
- 86 Tholin & Lindqvist 2009
- 87 Skolinspektionen 2010
- 88 ALFA (intervju) 2010
- 89 Tuokko 2009
- 90 Statsrådets berättelse 2006 s. 50
- 91 ALFA (intervju) 2010
- 92 *Personlig kommunikation*, lektor Gun Lundberg 30.8.2010
- 93 Niemi 2008
- 94 Juurakko-Paavola 2009
- 95 Nordqvist Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo 2009, Palviainen 2011

- ⁹⁶ Den exakta ordalydelsen i studien vid yrkeshögskolan var: *Studier i svenska är viktiga för mig, för kunskaper i svenska kan hjälpa mig/vara till nytta i mitt kommande yrke.*
- ⁹⁷ Dessa procentuppgifter är ännu opublicerade. Siffrorna från yrkeshögskolan kommer från Juurakko-Paavolas projekt (se t.ex. Juurakko-Paavola 2009) och siffrorna från universitetsstudenterna från Palviainens projekt SVE2JU (se t.ex. Nordqvist Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo 2009). Resultaten har delvis presenterats i Palviainen m.fl. 2010.
- ⁹⁸ Juurakko-Paavola 2009
- ⁹⁹ Palviainen 2010
- ¹⁰⁰ Palviainen 2011
- ¹⁰¹ Backman & Westerholm 2009
- ¹⁰² Nordqvist Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo 2009
- ¹⁰³ Juurakko-Paavola 2009
- ¹⁰⁴ Ännu opublicerade uppgifter.
- ¹⁰⁵ Intervju med yrkeshögskolelärare. 5.8.2010
- ¹⁰⁶ Vid vissa utbildningar och skolor kan omfånget vara något större.
- ¹⁰⁷ Tuokko 2009
- ¹⁰⁸ Backman & Westerholm 2009
- ¹⁰⁹ Loikkanen & Rasilainen 2010
- ¹¹⁰ Hufvudstadsbladet (ledare) 22.8.2010

Magma-studier

2•2009 **Finlands okända historia.** En studie av Janne Holmén som granskar hur den svenska tiden 1150–1809 behandlas i gymnasieundervisningen i Finland.

3•2009 **Svenskans ställning i metropolen.** En studie av Marianne Mustajoki som analyserar språkkonsekvenserna av samarbetslösningar i huvudstadsregionen.

1•2010 **Det svenska i Finland år 2030.** En scenariorapport om svenskans framtid utgående från förändringen i vår omvärld.

2•2010 **Kommunreformens konsekvenser för församlingarna.** En studie av Bengt Klemets som behandlar församlingsidentitet och strukturer i de nya kyrkliga samfälligheterna.

3•2010 **Det sammanhållande kittet.** En studie av minoritetsmedier i Europa av Tom Moring och Sebastian Godenhjelm.

4•2010 **Religionens återkomst – Uskonnon ylösousemus.** Brytningspunkter i kyrkan och kulturen. Tuomas Martikainen & Ville Jalovaara, red. Tvåspråkig publikation.

1•2011 **Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää?** Pasi Saukkonen analysoi ajankohtaisia kirjoja ja lehtiartikkeleita sekä verkkokeskustelua. Varför irriterar finlandssvenskarna? Pasi Saukkonen analyserar mediedebatten. Sammandrag på svenska.

2•2011 **Invandringens samhällsekonomiska konsekvenser.** Jan Saarela kartlägger immigrationens effekter på arbetsmarknad, företagande och utrikeshandel. Med fokus på Svenskfinland jämförs olika kommuners förmåga att hantera invandringen.

Övrig Magmalitteratur

Europeisk mosaik – Nationella minoriteter som utmaning. Sten Berglund och Kjetil Duvold ger i denna bok en överblick över de nationella minoriteterna i Europa och placerar minoritetsproblematiken i ett större politiskt sammanhang. Utgiven i juni 2010.

Den obligatoriska svenskan – en historisk analys. Erik Geber granskar argumentationen, debatten och processerna som lett till kritiska omröstningar i riksdagen om undervisningen i svenska på 1960-, 1990- och 2000-talet. Magma pm 1, 2010.

MAGMA

Magma är en partipolitiskt obunden tankesmedja med uppdrag att identifiera, analysera och bilda opinion kring frågor med relevans för det svenska och tvåspråkigheten i Finland.

Magma genomför utredningar, konsekvensbedömningar, opinionsmätningar och riskanalyser. Utredningarna presenteras utförligt på Magmas webbplats, www.magma.fi.

På Magmas webbplats finns också kolumner, artiklar, pressöversikt och debatt.

KONTAKTUPPGIFTER

Nils Erik Forsgård, chef för Magma

E-post: nilserik.forsgard@magma.fi, telefon 050 338 6963

Olav S Melin, ansvarig för samhälls- och medierelationer

E-post: olav.melin@magma.fi, telefon 040 351 7325

Björn Sundell, ansvarig för samhällsanalys och utredningar

E-post: bjorn.sundell@magma.fi, telefon 050 594 7550

Lia Markelin, koordinator

E-post: lia.markelin@magma.fi, telefon 040 725 1775

Linda Kaseva, assistent

E-post: linda.kaseva@magma.fi, telefon 044 378 5627

Besök gärna www.magma.fi för att få veta mer om tankesmedjan och för att delta i diskussionen.

The logo consists of the word "magma" in a lowercase, sans-serif font, centered within a white rounded square with a thin grey border.

magma

Åsa Palviainen

Frivillig svenska?

Utbildningsrelaterade konsekvenser

Frågan om den obligatoriska svenskan i finskspråkiga skolor är ett ständigt återkommande tema. Obligatoriets vara eller icke vara har under senaste tid ytterligare aktualiserats i och med högt uppsatta politikere uttalanden och en allt livligare offentlig debatt. Vissa vill avskaffa obligatoriet, andra önskar status quo, eventuellt med utökad undervisning. Men vad skulle de olika alternativen egentligen innebära?

Utan att ta ställning till själva frågan om undervisningen i svenska i finska skolor bör vara obligatorisk eller ej, går Åsa Palviainen igenom dagens läge och eventuella konsekvenser av alternativen. Hur skulle ett eventuellt frivilliggörande av svenskundervisningen i finska skolor påverka den enskildes rättigheter? Hur skulle undervisningen inte bara inom grundskolan men även på andra och tredje stadiets utbildning påverkas? Vad skulle detta i sin tur innebära för rekryteringen och tillgången på språkkunnig arbetskraft?

Utredningen fokuserar på utbildningsrelaterade konsekvenser, med speciella konsekvensanalyser för vissa enskilda yrkeskategorier.

Åsa Palviainen är docent vid Jyväskyläs universitet.

Magma-studie 3 • 2011

ISBN 978-952-5864-17-5

9 789525 864175